

ASPECTE ALE AGRICULTURII ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN LUMINA CONDICII DE VENITURI ȘI CHIELTUIELI A VISTIERIEI (1694-1703)

DRAGOȘ UNGUREANU*

*Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202 la leatul 7212*¹ (în continuare *Condica*) reprezintă, pentru istoria economică a Țării Românești, un document al cărui importanță deosebită este dată atât de exactitatea informației conținute, cât și de complexitatea acesteia. Fiind un document fiscal, veridicitatea informațiilor nu poate fi pusă la îndoială, eventualele erori din cuprinsul *Condiciei* datorându-se numai faptului că documentul este un registru unde au fost copiate mai multe documente – „foițe pecetluite”² – pe care au fost înregistrate sumele de bani colectate de la contribuabili. Cu toate acestea, inadvertențele din *Condică* nu sunt în măsură să afecteze major statistica oferită de cifre. În privința ordinelor de colectare a sumelor, *Condica* este confirmată de *Anatefterul* sau *Condica de porunci a vistieriei*³ și de *cronica* lui Radu Greceanu⁴.

Condica oferă cercetătorului informații privitoare la o multitudine de aspecte sociale și economice ale Țării Românești. Putem studia structura populației (sate de bir, sate de ruptoare, slobozii, sate de drum sau plăieșești), aspecte demografice (refectate în sumele de bani colectate din județe pe fiecare an în parte), profilul economic al județelor (reflectat în sumele de bani colectate în fiecare an pe natura birurilor), aspecte politice (biruri cu caracter excepțional „scoase” de vistierie în urma unor firmane ale sultanului, sumele de bani colectate fiind necesare rezolvării unor probleme externe

* Institutul de Memorie Culturală cIMeC – București al Ministerului Culturii și Cultelor.

¹ Constantin D. Aricescu, *Condica de venituri și cheltuieli a Vistieriei de la leatul 7202 la leatul 7212 (1694-1704)* în „Revista Istorică a Arhivelor României”, București, 1873, pp. 3-750; titlul real al documentului este *Catastih de toate rânduielile câte se vor pune pe țară și de cheltuielile câte se vor cheltui den banii ce se vor strânge den țară după ce s-au pus Șarban vistier mare anume cum vor scrie înainte ghen<arie> I den leatu 7202*, cf. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale – București, ms. 126 (în continuare se va folosi *Condica*).

² *Condica*, p. 177 („[...] face si untul care s-a pus pre mănăstiri, după cumu arată anume foița cea pecetluită”).

³ Dinu C. Giurescu., *Anatefterul, Condica de porunci a Vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V, 1962, pp. 353-504.

⁴ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu voleyod*, ediție critică de Aurora Ilieș, București, 1970, pp. 102-130, p. 134, pp. 137-139, p. 142; de foarte multe ori titlul capitolului din *Cronica* lui Greceanu corespunde cu porunca vistieriei întâlnită în *Anatefter* și *Condica vistieriei*. Menționăm faptul că datorită funcției cronicarului – logofăt – și a faptului că acesta era unul din apropiații lui Brâncoveanu, Radu Greceanu a avut la îndemână documente dintre cele mai importante, iar în privința aspectelor economice ale *cronicii* sale avut acces în mod cert la *Anatefter*.

stringente, în general războaiele cu austriecii, polonezii, rușii, acoperirea cheltuielilor unor misiuni diplomatice, aprovizionarea cu materie primă și bani a curuților, tătarilor etc.), sistemul fiscal al Țării Românești, modalitatea de impunere a birurilor, cuantumul dobânzilor, prețuri ale produselor, salarii etc., toate aceste „mulțimi” putând fi combinate matematic între ele.

Condica a fost folosită ca sursă de informații de către numeroși cercetători contemporani – Haralambie Chircă, Dinu C. Giurescu, Lia Lehr, Andrei Pippidi, Ioana Constantinescu, Bogdan Murgescu și alții – cei mai mulți utilizând informațiile cuprinse în capitolele privind natura cheltuielilor vistieriei. Informațiile privind *intrările* în vistierie a sumelor de bani colectate sunt mai dificil de abordat, prelucrarea și interpretarea lor necesitând un efort fizic ceva mai intens. Afirmăm acest lucru în deplină cunoștință de cauză, subliniind că numai într-o perioadă de câțiva ani am reușit, în urma unui efort destul de serios, să structurăm o bază de date, realizată printr-o aplicație *Access*, în care să înregistrăm și să efectuăm toate calculele necesare aducerii numărului total de biruri înregistrate în *Condica vistieriei* la același numitor comun: calculul monetar în taleri-lei, moneda cu cea mai largă circulație în acea perioadă în Europa și bineînțeles în Țara Românească⁵. Acest lucru a fost posibil prin transformarea sumelor din celelalte monede întâlnite în *Condica* (bani, costande, ughli) în taleri sau, în situația în care contribuabilii au plătit în natură, prin exprimarea valorii mărfurilor în taleri-lei, valoare extrasă tot din *Condica*. Am avut în vedere baza de impozitare (prezentă la foarte multe biruri) și temeiul⁶, apoi „scădeniile cu pecetluiri”, „cusurul lor”, „zeciuala pe jumătate” și toate intervențiile domniei asupra birurilor exprimate în *Condica* și în *Anatefter* prin „bir pe jumătate”, „bir în doi”, „întreit” șamd⁷. Toate aceste calcule au fost atent controlate – suma rândurilor să fie identică cu suma coloanelor⁸.

Economia Țării Românești, așa cum apare în *Condica vistieriei*, este preponderent agrară; aspectul Țării Românești fiind al unui stat „eminamente agrar”, cum avea să se afirme mai târziu, cu o agricultură aflată la un nivel superior totuși, chiar în raport cu unele din țările apusene⁹. În general, agricultura este mai

⁵ Acest lucru îl arată chiar documentele turcești, ca de exemplu copia raportului defterdarului adresat marelui vizir, datată 16 mai 1701 și adnotat de acesta, cf. Valeriu Veliman, *Relațiile Țărilor Române cu Înalta Poartă în documente turcești, 1601-1712*, București, 1984, p. 453: „[...] a rămas un rest de 40172,5 guruș [...] banii respectivi să fie trimiși în înregime în lei și să fie predați la vistierie în prima zi a lunii lui Ramadan [...]”

⁶ A se vedea mai pe larg calculul realizat de Haralambie Chircă, *Veniturile vistieriei lui Constantin Brâncoveanu după Condica vistieriei*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I, 1956, pp. 213-233.

⁷ Baza de date care stă la baza articolului de față are nu mai puțin de 5.036 înregistrări la un număr de 43 de coloane. Interogarea multiplă a unei astfel de baze de date poate oferi rezultate dintre cele mai variate. În prezent avem în lucru o a doua tabelă în care sunt înregistrate informațiile referitoare la „cheltuielile”, „rândurile”. Sperăm ca în decursul a circa un an de zile să finalizăm și să concretizăm aceste două tabele („rândurile” – sumele de bani colectate – și „cheltuielile” – sumele de bani cheltuite) printr-o viitoare lucrare de proporții mai ample care să aibă ca anexă chiar *Condica vistieriei*.

⁸ Am luat, desigur, în considerație și erorile apărute în *Condica* publicată de C. D. Aricescu în 1871, menționăm că pentru statistica din acest articol, erorile din lucrarea lui Aricescu (lucrarea folosită în mod direct) nu sunt în măsură să afecteze considerabil interogările și rapoartele.

⁹ Majoritatea călătorilor străini descriu Țările Române, și în cazul de față Țara Românească, ca având un pământ deosebit de mînos; este cazul lui Nicolò da Porta (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodanu, București, 1983, p. 143 (în continuare se va cita *Călători străini*), Frederigo Veterani (*Ibidem*, vol. VII, București, 1978, p. 476), anonimul englez (*Ibidem*, p. 511), Edmund Chishull (*Ibidem*, vol. VIII, p. 198).

conservatoare și nu dinamică, așa cum este cazul societății urbane. Burghezia orașelor are într-un fel repulsie față de ocupațiile agricole – munca pământului și creșterea animalelor cu tot efortul și riscurile multiple (secetă, inundații, invazii de insecte, boli ale plantelor și animalelor, toate acestea ducând de foarte multe ori la senzația de deznădejde) pe care acestea le implică. Burghezia viza adesea câștigul foarte rapid și sigur. Nu este în intenția noastră să ne oprim în acest studiu asupra cauzelor externe sau interne care au contribuit la crearea acestui profil economic al societății românești. Subliniem doar că, în cazul Țării Românești și al Moldovei, spre deosebire de alte centre urbane din diverse zone ale Europei sau Orientului Apropiat și Mijlociu, orașul însuși are un aspect de sat mai mare, referindu-ne aici nu tocmai la formele exterioare (mahalalele Bucureștilor, capitala Țării Românești, erau formate din bordeie îngropate în pământ¹⁰) dar și la ocupația locuitorilor, aceasta fiind într-o bună măsură agricolă¹¹. De reținut aspectul grădinilor orașelor – foarte întinse. În București, capitala Țării descrie de Anton Maria Del Chiaro „casele sunt răslețe și depărtate una de alta având flecare casă curtea ei cu bucătărie și grajd și deosebit, grădina ei cu diferiți pomi”¹². Niteza acestor descrieri este o societate al cărei consum este foarte mic, bazată pe economia de subzistență, în general autosuficientă; o societate cu un venit mic, dacă ne referim la prețuri și salarii¹³, dar și cu un nivel scăzut de necesități (ușor de înțeles că

Anton Maria Del Chiaro (*Ibidem*, pp. 370-373) șamd; toți aceștia provin din țări apusene, țări avansate din punct de vedere economic.

¹⁰ „Părțile marginase sunt foarte sărăcăcioase, alcătuite din case având cea mai mare parte a lor sub pământ ca pivnițele noastre și fiind acoperite pe deasupra cu pale sau coajă de copac”, cf. *Călători străini*, vol. VIII, p. 199.

¹¹ Orașenii cu preocupări agricole își aveau domiciliul mai ales în mahalalele de la marginea orașelor, unde constituiau majoritatea populației. Pentru București s-au păstrat documente emise de marele agă și de marele spătar, adresate unora din orașenii care posedau vite și care nu le păzeau, spre a-i determina să nu strice holdele celorlalți orașeni. De asemenea tot acești dregători interziceau locuitorilor să depoziteze fân în oraș (locuri de incendiu, n. n.). La Craiova, conducerea orașului interzicea spălarea grâului și a lânii la jgheburile înălțurilor, cf. Constantin Șerban, *Din lupta orașenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul XVIII și la începutul secolului XIX*, în „Studii. Revistă de istorie”, IV, 1960, pp. 27-47. Tot acest tablou înfățișat mai sus nu infirmă prezența negustorilor și comercianților. Pentru București, marea majoritate a documentelor publicate de Paul Cernovodeanu, *Documente privind istoria orașului*, București, 1960, pp. 1-339, face referire la negustori și comercianți. Menționăm pentru viața economică a capitalei și vechia lucrare a lui G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1998, pp. 416-420, pentru perioada domniei lui Brâncoveanu. Autorul folosește inclusiv *Condica vistieriei*, ca sursă de informații, menționând lucrările de negustori plătitoare de impozite.

¹² *Călători străini*, vol. VIII, p. 372; interesantă lista de alimente dată de Ioana Constantinescu, în anexa lucrării sale *O lume într-o carte de bucate*, București 1997, pp. 95-6. Cu câteva excepții, toate alimentele sunt de proveniență autohtonă.

¹³ Pentru comparație: salariul zilnic al unui salahor la Istanbul în această perioadă era de 24 de akcele în vreme ce remunerația zilnică a unui salahor la București era de 10 akcele, cf. Sevkett Pamuk, *Sistemul monetar otoman în secolele XVII-XVIII, în 130 ani de la crearea sistemului monetar românesc modern*, București, 1997, p. 274 (pentru salariul salahorului la Istanbul) și *Condica*, p. 442; Dragos Ungureanu, *Monedele aflate în circulație în Țara Românească în prima jumătate a secolului XVIII. Putere de achiziție și valori de schimb*, în „Cercetări Numismatice” nr. 10, 2005 (sub tipar) (pentru salariul unui salahor în Țara Românească). În ceea ce privește nivelul prețurilor produselor, și acestea sunt ceva mai mari în orașele otomane din Rumelia sau Anatolia, cf. Nicolai Todorov, *La ville balkanique aux XVe-XIXe siècles. Développement socio-économique et démographique*, București, 1980, pp. 106-109 (pentru prețurile practicate în orașele otomane) și *Condica* (cu mici excepții la fiecare *Cheltuielă*) și D. Ungureanu, *op. cit.* (pentru prețurile de pe piața românească). Diferența se explică prin raportul centru-periferie (în ceea ce privește remunerația) și mai ales prin raportul dintre prețul la producător și prețul pieței centrale (pentru marfă).

întreținerea unei gospodării era destul de facilă, materialele fiind foarte ușor de procurat); o societate fără mari exigențe¹⁴, viguroasă, obișnuită cu privațiunile și greutățile de tot felul și care nu se confrunta (decât în cazul unor calamități) cu probleme de aprovizionare cu alimente ci, dimpotrivă, aproviziona capitala otomană cu carne de vită și oaie, așa cum vom arăta mai jos la lista „rânduieilor”, în măsură chiar să trezească uneori invidia otomanilor¹⁵ și chiar admirația occidentalilor¹⁶.

Unul din cele mai importante izvoare ale istoriei Țării Românești, pentru perioada sfârșitului de secol XVII și începutul secolului XVIII, este lucrarea italianului Anton Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni dela Vallachia*¹⁷. Descrierea obiceiurilor și ocupațiilor țăranilor români ne duce la concluzia evidentă că autorul cunoștea toate acestea de la fața locului. Interesant este că, în ceea ce privește agricultura, autorul pune accent pe aceleași ramuri ale economiei agrare care sunt supuse birurilor vistieriei: creșterea cailor, a oilor și vitelor, a albinelor, cultivarea grâului și a celorlalte plante cerealiere, a cânepii și viței de vie. Alături de ceilalți călători străini pomeniți mai sus (nota 9), indicăm ca izvor istoric referitor la situația agriculturii românești de la începutul secolului XVIII harta realizată imediat după intrarea Olteniei în stăpânirea austriacă (1718) de către Fr. Schwantz. Autorul, militar de carieră, a întocmit harta la cererea autorităților centrale vieneze pentru o mai bună cunoaștere a noii provincii, caracterul documentului cartografic fiind prin urmare oficial. Elaborată pe baza celor mai noi principii cartografice, harta lui Schwantz este

¹⁴ Modestia și cumpătarea locuitorilor Țării Românești, împreună cu rezultatul ei – bogăția –, este descrisă de Nicolă da Porta: „[...] au belșug de toate precum se și vede în grâu, vite și celelalte pe care le trimit în țările vecine. Cumpătarea cu care trăiesc locuitorii și modestia în îmbrăcăminte le îngăduie să rămână și muli departe oameni cu stare iar posibilitatea de transport a mărfurilor pe Dunăre îi îmbogățește încă și mai mult”, cf. *Călători străini*, vol. VIII, p. 143. În acest sens, o mărturie contemporană austriacă face referire la țăranii săraci din Oltenia: „au cu toții destule vite cu care se hrănesc cel mai mult” cf. Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austriaci*, vol. II, 1913, p. 140 (în continuare se va cita *Material*).

¹⁵ A se vedea mărturia anonimului turc în privința crescătorilor de vite („djobani”), *Călători străini*, vol. IX, pp. 263-264.

¹⁶ Exportul de animale este atestat și de documentele austriece în perioada când Oltenia a fost sub stăpânire imperială „[...] negoțul acestei provincii, după cum s-a arătat în rapoartele anterioare, este aproape în întregime îndreptat spre Imperiul otoman și e astfel structurat încât mai mult se aduc bani (în provincie) decât se scoț”, cf. C. Giurescu, *Material*, vol. I, București, 1913, pp. 300-302; Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă*, București, 1998, p. 92. Așa cum menționam mai sus (nota 9), majoritatea călătorilor străini pomenesc de exportul de vite, pește, vin, miere și ceară etc., inclusiv în țări apusene. Reacția anonimului turc (nota anterioară), contrazisă de fapt de rapoartele austriece (redactate cu minuțiozitate tipic germană), demonstrează că cererea pieței Istanbulite „înghițe” complet oferta românească dar și că prețurile practicate pe piețele occidentale erau mai mari decât prețurile pieței otomane, ceea ce era tentant pentru comercianții români de vite, în ciuda facilităților otomane – o taxă vamală preferențială stabilită între 2,5-5%, față de 5-10% cât plăteau occidentalii (negustorii „harbi”) ca să aibă acces la piața otomană. Pentru tarife vamale cf. Mihai Maxim, *Le régime juridique des chrétiens dans les portes roumaines sous l'administration ottomane (XVI-XVIIe siècles)*, în „Analele Universității din București. Istorie”, XXIX, 1980, pp. 86-87; Idem, *Țările Române și Înalta Poartă*, București, 1994, p. 241. Viorel Panaite, *Pace, război și comerț în Islam. Țările Române și dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, București, 1997, p. 260.

¹⁷ Anton Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni dela Vallachia*, ediție îngrijită de S. Crista Cristian, Iași, 1929, traducere făcută după textul reeditat de N. Iorga în 1914. Del Chiaro a îndeplinit funcția de secretar pentru latină și italiană a lui Constantin Brâncoveanu, funcție pe care a deținut-o și sub următorii domni, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat. A fost și profesor de latină și italiană al copiilor lui Ștefan Cantacuzino. Lucrarea se remarcă prin exactitatea informației (întotdeauna pomeneste și comentarea sursă informației) și printr-un excelent stil narativ.

Moșia Calciu de lei 40, par. 20, n. 10; 151. 841 martie 13, idem al lui Dicu Mășterilă de un galben, n. 11; 152. 840 decembrie 6, idem al lui Grigore Grămadă de lei 140 și o piele de urs, n. 12; 153. Idem fără dată al lui Gheorghe Militaru și alți șase de lei 90 averit de Sfântul satului Vălsănești la iunie 6, 1860, n. 13; 154. Anul 1860 maiu 8, idem al lui Ion Damian pentru nouă sute treizeci oca porumb, n. 14; 155. 858 oct. 21, idem al lui Rizea Mihăilescu de lei înpărătești șaisprezece și jumătate, n. 15; 156. 861 iulie 14, idem al lui Nicolae Florea și alți șase, coprinde doi galbeni pe an de fiecare, n. 16; 157. 860 aprilie 1, idem al lui Pătru Tomescu de 1550 oca porumb, n. 17; 158. 848 august 8, zapisul lui Mincă Trăistaru de lei 27, n. 18; 159. 858 martie 31, idem al lui Gr. Forcaru de 1500 oca porumb, n. 19; 160. 852 martie 25, idem al lui Ghiță Dobrin de 200 oca, n. 20; 161. 852 februarie 11, idem al lui Ghiță Gurbăț de 7 sfați hi, n. 21; 162. 851 sept. 6, idem al lui Ghiță Dobrin de 16 sfați, n. 22; 163. 844 ghenare 21, idem al lui Ion Ghițoi de un galben, n. 23; 164. 851 maiu 9, idem al lui Sandu Străjaru de lei 11, n. 24; 165. 841 d-brie 16, idem al lui Radu Bădărlă de 2 banițe porumb, n. 25; 166. 859 august 27, idem al lui Ion Moroacă de 140 oca porumb, n. 26; 167. 839 iunie 6, idem jupâneasa Floarea Gurbățoia de lei 155, n. 27; 168. 860 sept. 25, idem al preotului Ioan de două lire, n. 28; 169. 844 oct. 31, idem Ion Bădoc de lei 67, n. 29; 170. 861 maiu 17, contractul d-lui Ion Vâlceanu d-a se judeca și hotărâni prin alegere moșia de moșie din Mușetești, n. 30; 171. 861 oct. 19, dovada d-lui Ion Rătescu de cumpărarea a cincisprezece bucăți sineturi ale moșii Mușetești, n. 31; 172. Patruzeci și una bucăți hârtii atinse de proprietatea Mușeteștilor; 173. Anul 850 august 21, Sentința Trib. Argeș, n. 32, atinsă de proprietatea din Șuici; 174. 853 octombrie 20 și 854 februarie 5, două extracte de hotărânicie ale d-lui Ioan Livaditu inginer”.

Această catagrafie a răpos. Mihai Brătianu, ce se compune de una sută patruzeci și patru condeie, s-a făcut în prezența d-lor moștenitori, cu observație că din partea d-lor fraților Brătieni, asistat d-ni Nae Slăvescu și d-l Alecu (Bălăteanu) Brătianu, autorizați din partea cu procure legalizată. Supliantul Trib. Argeș (s) G. Măloțeanu, Substitut (s) K Kostiescu.

Toate obiectele mișcătoare, precum și toți banii, coprinse într-această catagrafie formată în prezența noastră, le-am primit subscrișii în natură, singuri chemați la moștenirea acestor rămasuri, rămîind numai ca hârtiele să le depuie d. supliant la Tribunal sigilate de către noi. 1862 februarie 25 Comuna Șuicilor, (s) Sultana Văneană, (s) Victora Brătianu, (s) N. Slăvescu, procuratoru d-lui Dimitrie Brătianu, (s) Brătianu, stărița Măcșimila și d-l G. Rădulescu, (s) A Bălăteanu, procurator pentru Teodor Brătianu și d-ei Cleopatra Brătianu.

Am primit trei plicuri pecetluite după jurnalul încheiat astăzi, în care plicuri se găsesc toate hârtiele în sinete în catagrafie, precum și mai multe hârtii, zapisele lor și alte dovezi de răspundere de bani. 1863 ghenare 29, (s) K Enculescu.

Grefa Tribunalului Argeș. Presenta copie, fiind conformă cu originalul din dos. n. 23/62, se atestă de noi, 1913 iunie, dos. n. 23/862, Grefier ss indescifrabil, LS.

Muzeul Județean Argeș, Registru documente feudale, nr. inv. 528.

Copie rom., hârtie (21 cm x 35 cm), patru file, cu timbru sec.

Nouăsprezece clăi fân, vechi și nou; 56. Șapte piei de urs mari; 57. Cinci idem mici; 58. Cincisprezece piei tăbăcite de capră și oaie, albe și negre; 59. O piele de cerb tăbăcită; 60. Patru piei de căprioară, tăbăcită, albe; 61. Nouă idem de oaie, idem; 62. Un chimie și o pungă de piele fără bani; 63. Două zeci piei de oaie, albă și negre, din care zece hârșii de miel; 64. Douăsprezece piei de capră; 65. O glugă; 66. O pereche disagi de piele; 67. O cursă de fier de lupi; 68. Șapte șervete de pânză de casă; 69. O frigare de fier; 70. Un clopot; 71. O tavă de aramă; 72. Un lighean cu ibricul de aramă; 73. Un sfeșnic cu mucările lor de alamă; 74. Șaizeci și șapte coturi de dimie albă; 75. Două lingurițe de argint; 76. Treizeci coturi dimie neagră; 77. O oca de cârciumă de tinichea; 78. Zece straie de lână; 79. O glugă; 80. Treizeci și patru dimie neagră, în patru bucăți; 81. Un geamantan de piele; 82. O misadă de oaie; 83. Trei trențe de cai; 84. Patru chingi de cai; 85. Trei tâlpi de cisme tăbăcită; 86. Treisprezece coturi de brâu, verzi; 87. Două piei tăbăcite; 88. Nouă și jumătate coturi de pânză; 89. Șapte pistoale turcești, din care două cu argint; 90. O pereche scări turcești de șea; 91. Nouă tistele cue de șea; 92. Un cântar mare de fier; 93. Douăsprezece puști de vânătoare, proaste, cu câte o țevă; 94. Două țevi de cazane; 95. Patru perechi foarfeci oi; 96. Șaisprezece șine de fier; 97. O pereche fiare de cal; 98. Două perne de căprioară; 99. Două mese de pânză de casă; 100. Două burdușe cu tutun, ca șase oca, prost; 101. Un sufertaș de lemn de bucate; 102. Zece bucăți misăzi de vulpe; 103. Două epingele de aba, albe; 104. Două țoluri mari de păr de capră, în câte patru foi; 105. Două, idem, de păr pentru cai; 106. Douăzeci și unu coturi saci lână, necusuți. 107. Două perechi desagi de păr; 108. Trei perechi fiare de plug; 109. Două țevi de cazan; 110. Patru lanțuri de căruță de fier; 111. O tingere mare de aramă; 112. Una idem, mică; 113. Trei căldări mici, bune, de aramă; 114. Douăsprezece burdușe, mari și mici, cu boșcuța; 115. Două cazane, vechi, turcești; 116. Nouă boloboace sare, ca 200 oca sare; 117. Ca 5000, mii oca porumb într-un pătul; 118. O pereche hamuri noi, de piele, de șase cai; 119. O șea veche, căzăcească; 120. Ca treizeci oca miță, negre și albe; 121. Cincisprezece oca păr de capră; 122. Oca de piele, tăbăcită, de porc mistreț; 123. Douăsprezece oca seu, în două pârnaie.

Monedă: 124. Două sute patruzeci și patru galbeni, n. 244; 125. Trei galbeni în doi, n. 3; 126. Trei idem olandezi sau venetici; 127. Una mahmudea turcească moale; 128. Un dadekiar, vechi; 129. O jumătate icoșar aur; 130. Șaizeci și cincin, n. 83 sfanți hi, însă unu găurit - 146 lei, 10 parale; 131. Șapte ricaluri, n. 7 - 94 lei, 20 parale; 132. Două jumătăți ricaluri - 13 lei, 20 parale; 133. Șase ruble - 63 lei; 134. Patru jumătăți de rublă - 21 lei; 135. Un icușar de argint - 12 lei, 10 parale; 136. Nouă jumătăți sfanți - 10 lei, 05 parale; 137. Șase firfirici în doi - 3 lei, 32 parale; 138. Șapte firfirici mici - 2 lei, 11 parale; 139. Treizeci și șase, n. 36, gologani - 2 lei, 28 parale; 140. Un șilic turcesc - 5 lei - 373 lei, 36 parale.

Hărții: 141. Anul 834 februarie 31, zăpisul lui Alaman Ureche de lei una sută patruzeci și cinci, n. 145, n. 1; 142. 850 februarie 7, idem, a d-lui Ion Vâlceanu de lei una sută galbeni, n. 2; 143. 836 februarie 4 al lui Mihai Brezeanu de lei una sută șaizeci și doi, n. 3; 144. 849 martie 1, idem al lui Stan Cotagea de lei șaptesprezece, n. 4; 145. 855 martie 11, idem al lui Liță Anton de lei una sută treizeci și doi, n. 5; 146. 855 septembrie 11 idem al lui Eftimie Popescu de sfanți una sută cincizeci și doi, n. 6; 147. 858 ghene 11 idem al lui Ion Roibu de lei 133, parale 30, n. 7; 148. 841 oct. 1, idem al lui Ion Mohanu de patruzeci și doi înpărătești și patru sfanți n. 8; 149. iulie 16, idem fără n. al lui Iordache Anghelescu de lei o sută treizeci și trei, n. 9; 150. 860 iunie 21, idem a lui

de o uimitoare exactitate și bogăție de conținut. Ea a fost întocmită în urma investigațiilor din teren, „*nimic din ce n-a fost umblat, n-a fost însemnat*”, precizează autorul¹⁸. Ornamentația alegorică din harta lui Schwantz este compusă din stemele celor cinci județe, steme care simbolizau bogățiile Olteniei: un stup de albine pentru județul Mehedinți; un cerb pentru Gorj; un pește pentru Dolj; un snop de grâu pentru Romanai și un arbore pentru Vâlcea¹⁹.

Condica vistieriei conține un număr ridicat de biruri („*rânduiele de bir*”) la care erau supuși contribuabilii. În urma unei numărători în care s-ar avea în vedere și caracterul birurilor, ar rezulta un număr de circa 55 de biruri distincte, numărul putând fi ceva mai scăzut dar nu mai mic de 50 de biruri. Marja aceasta se datorează faptului că multe din biruri apar în ani diferiți cu nume diferite, la aceasta adăugându-se faptul că multe din ele au, din punct de vedere al perioadei în care sunt „scoase”, un caracter neregulat. Dintre acestea, numai haraciul și cele trei semi au un caracter regulat, ele apărând în toată perioada cuprinsă între 1694-1703; la aceste tipuri de biruri fiind impuse ambele categorii de contribuabili – birnicii și breslele –, din prima categorie fiind impuse, în special la haraci, toate categoriile de sate cu impozit întreg – inclusiv satele de drum și plăieșești care la celelalte biruri plăteau doar jumătate. Este necesar un raport cu privire la sumele de bani date de *Condica vistieriei* ca fiind plătite de birnicii din județe, pentru că raportul pe haraci ne poate arăta (printre altele) care este repartitia pe județe a segmentului de populație din Țara Românească al cărui obiect de activitate era agricultura, segment de populație altul decât breslele de negustori și mici comercianți. Prin comparație cu celelalte statistici putem să obținem un tablou exact al profilului economic al județului. O sumă mai mare plătită de un județ la un bir în comparație cu haraciul și alte biruri ar însemna o predilecție a locuitorilor județului respectiv pentru obiectul aceluși bir și viceversa. Statistica pe haraci (haraciul+lipsa sau adaosul haraciului) arată că cele mai populate județe erau Prahova și Gorj, urmate de Ilfov și Romanai la polul opus situându-se județele Olt și Teleorman; restul județelor fiind, procentual, apropiate din punct de vedere numeric (vezi graficul haraciului din anexă).

Pentru a avea o imagine mai amplă a specializării agricole specifice fiecărui județ în parte am extras birurile cu caracter agricol, grupându-le în șapte categorii, după obiectul acestora: impuse pe cai, vaci și oi, boi, miere și ceară, unt, cereale și cânepă²⁰. Aceste produse – în special șeptelul, mai puțin cerealele sau plantele tehnice – constituiau mărfurile fundamentale de export ale Țării Românești, iar principalul distribuitor era piața otomană, caz constatat și de conducerea habsburgică în Oltenia după 1718. Un raport al Administrației imperiale reamintea directorului suprem al Olteniei că „*localnicii nu-și puteau procura bani decât din vânzarea oilor, vacilor, mierii și untului*”²¹, și că „*nu se dobândesc bani decât din regiunile turcești, pentru aceste animale și alimente*”²².

¹⁸ Apud Ana Toșa Turdeanu, *Oltenia. Geografie istorică în hărțile secolului XVIII*, Craiova, 1975, p. 26.

¹⁹ *Ibidem*, p. 192.

²⁰ Menționăm că la aceste statistici nu au fost luate în considerare sumele plătite de bresle ci numai de birnici; birurile nu sunt înregistrate pe județe în *Condica vistieriei* ci pe categorii.

²¹ C. Giurescu, *Material*, vol. II, p. 272.

²² Apud Ș. Papacostea, *Oltenia*, p. 75.

I. Biruri referitoare la cai:

1. „Rânduiala cailor ce s-au rânduit pre satele de bir, însă la bani 40, conț 1, precum scrie în jos anume, Fevruarie 10, leat 7202.
2. Rânduiala cailor, ce s-a pus pre satele de bir, însă de cai 1 taleri 25, cum scrie în jos anume, Martie 1, leat 7203.
3. Rânduiala de dajdia ce s-a pus pentru 400 de cai ce au venit poruncă să fie pentru treaba tunurilor împărătești, care s-au socotit de s-au pus pre siliști pre județe, cum semnează în jos anume. Fevruarie 10, leat 7204 – și pentru 100 cai să se dea vizirului.
4. Birul cailor ce s-a pus pre județe pre birnici, precum arată în jos anume. Mai 1, leat 7205.
5. Rânduiala de dajdia ce s-a pus pe județe pe siliști pentru caii ce a venit poruncă de la împărăție să dăm pentru treaba tunurilor cum semnează în jos anume. Aprilie 10, leat 7206”.

Pentru Evul Mediu, calul reprezenta principalul animal de povară, fiind folosit la cele mai variate activități, de la transportul poverilor la călărit²³. În multe cazuri era folosit de către familiile sărace inclusiv la arat, fiind înjugat în locul boilor. O călătorie la distanță mai mare (de la Craiova la București de pildă) era cu neputință fără folosirea cailor. Del Chiaro consemnează: „*Caii din Țara Românească sunt foarte călători numai de ofițerii nemți din Transilvania ci și de negustorii care sunt trimiși din Polonia să cumpere <cai>*”²⁴. O altă sursă – un călător anonim britanic – menționează „[...] o țară roditoare [Țara Românească, n. n.] îmbelșugată în vite și cu o floră frumoasă rasă de cai”²⁵. Războaiele făceau ca aceste animale să fie privite de către conducerea centrală a oricărui stat ca fiind de importanță strategică. Imperiul Otoman nu făcea excepție de la regulă și deținea *de facto* drept de preemțiune în privința comerțului pe care Țările Române îl făcea cu cai.

Observăm că la „*Rânduielele*” din 10 februarie 7204 (1696) și 10 aprilie 7206 (1698) este menționată „*porunca împărăției*” (firmanul sultanului), caii fiind necesari logisticii armatei otomane și tot aici în titulatura „*rânduielei*” cailor apare termenul „*dajdie*”, termen ce nu se întâlnește la celelalte „*rânduiele*” și care ar conferi, la o primă evaluare, un statut special sau cel puțin diferit. Caracterul regulat al celor cunoscute „*rânduiele ale cailor*” (birul apare cu regularitate în perioada 1694-1698, între 10 februarie și 1 mai) arată că nu s-a impus un bir aparte referitor la cai, în ciuda celor două porunci împărătești pomenite la „*rânduielele*” din 1696 și 1698. În 1696 (vârșit 7204) cererile otomane în cai – ca de altfel și în alte materiale necesare logisticii armatei otomane – au fost mai mari decât în alte dăți. Poarta pregătindu-se de războiul contra habsburgilor: „[...] iar când au fost dăspre primăvară, încă de la luna lui februarie, leat 7204, începând turcii iarăși a face gătire de oaste în multe părți, multe grele rânduiale, pre această ticăloasă țară, au rânduit nu numai dări de bani multii „

²³ Interesant este că în Moldova (stat cu un nivel economic inferior celui al Țării Românești) numărul de case din orașe nu depășea pe cel al animalelor de povară – cai și boi. În Focșani – oraș aflat la granița cu Țara Românească, de altfel o parte a Focșanilor se afla în Țara Românească (după descrierea ieromonahului Iosif Vășenschi, *Călători străini*, vol. VIII, pp. 246-247) – la 269 de case corespundea peste 300 de cai, cf. Șerban, *op. cit.*, p. 34.

²⁴ *Călători străini*, vol. VIII, p. 371.

²⁵ *Ibidem*, vol. VII, p. 510.

du, ci și cai mulți și boi și oi și cară multe cu boi deosebi, unele să să trimiță la Beligrad, altele la Timișoara, altele la cetățile de la Voziia, fiind poruncă ca să dreagă cele cetăți. Și asupra acestora venea fermanuri după fermanuri, cu grabă mare, tot cu ughi de la împărăție, cât și domnul și boierii își pierdea mintea și sfatul, mirându-se care poruncă va sa facă mai nainte, toate grelele fiind și grabnice, carele nu s-au mai pomenit mai nainte ca aceste greutăți pre această săracă de țară²⁶. Observăm că data pe care Radu Greceanu o înregistrează pentru inițierea cererilor otomane – luna februarie – coincide cu data oferită de condică – 10 februarie 1696. Lucrurile stau ceva mult diferit în *cronica* lui Radu Greceanu pentru anul 1698 (văleat 7206), față de *Condica vistieriei*, dacă luăm în considerare termenul „dajdie” și firmanul pomenit în porunca vistieriei. *Cronica* lui Greceanu arată pentru 1697 (văleat 7205) o creștere a cererilor otomane în materiale strategice, la un nivel neegalat până atunci, depășind cu mult chiar și cererile anului anterior: „Deci când au fost într-al 9 an din domnia Mărităle, leat 7205, iar să îngreue țara cu multe dări de la Împărăția Turcului mai cumplit decum fusese în ceilalți timpi, pentru gătirile oștilor ce avea și spre partea nemților și spre partea moscalilor, cât putea zice cineva că nu va mai rămâne în țară nici bou, nici car, nici cal, nici nimic, fără ban ce să da pre unde rânduia, de care să afla domnia și boierii la mare grijă că nu le vor mai putea scoate la cap. Și iarăși cu ajutoriul lui Dumnezeu, toate pre rând s-au rădăcat²⁷. Porunca vistieriei nu arată ca existând o astfel de cerere în 1697, ci abia un an mai târziu, când este menționată porunca Împărăției și termenul dajdie. Dacă privim cifrele *Condicii*, observăm că ele sunt în concordanță cu lamentările din *cronica* lui Greceanu: 8.365,5 taleri (5.577 ughi) sunt înregistrați pentru 1697, sumă ceva mai mare decât cele ale anilor 1698 (7.890 taleri), 1696 (7.785 taleri) și 1695 (7.875 taleri). Menționăm că, în ciuda lamentărilor lui Radu Greceanu în privința cererilor otomane din 1697, care riscau să lase țara fără nici un cal și nimic altceva, suma strânsă din „rânduiala” cailor din 1694 este mai mare decât cea din 1698, ea însemnând 9.950 taleri²⁸, fără ca porunca vistieriei să menționeze vreun firman sau termenul dajdie; *cronica* lui Greceanu menționa totuși pregătirile otomane pentru războiul cu habsburgii – „Iar când a fost vara într-același an, gătindu-se iarăși împărăția turcului cu oști să meargă la Beligrad împotriva nemților [...]”²⁹.

Dacă ținem cont că însăși *Condica vistieriei* este o înregistrare a documentelor fiscale ale perioadei amintite, făcută din poruncă domnească, opinia noastră cu privire la titulatura „rânduiei” cailor și în privința apariției termenului „dajdie” și a menționării firmanului sultanului otoman, mențione în dezacord parțial nu numai cu *cronica* lui Greceanu ci inclusiv cu însăși cifrele condicii, este că toate acestea se datorează celui care a înregistrat datele. Probabil că gramăticul nu a avut la îndemână firmane ale sultanului decât pentru cei doi ani amintiți – 1696 și 1698 – celelalte documente sultanale lipsindu-i în momentul când făcea înregistrarea. Menționarea termenului „dajdie”, termen cu un oarecare sens peiorativ, poate fi, cel puțin până la proba contrarie, doar exprimarea de către gramătic a stării de spirit ce „domnea” la curtea domnească a lui Brâncoveanu. În mod normal trebuie avut în vedere că

²⁶ M. Greceanu, *Istoria domniei*, pp. 112-113.

²⁷ *Ibidem*, p. 117.

²⁸ *Condica*, pp. 18-9; 9.950 taleri reprezentând suma colectată de la satele de bir, satele cu „rumptoare”, orașe și schimbazii.

²⁹ Radu Greceanu, *Istoria domniei*, p. 101.

„rânduiala” cailor are un caracter regulat, anual, data colectării sumelor fiind oarecum apropiată.

Reforma fiscală promovată de Brâncoveanu în 1701 a reprezentat generalizarea sistemului rumptorii la nivelul întregii țări, cu alte cuvinte unificarea tuturor birurilor și plata acestora în patru rate. Inclusiv „rânduiala cailor” a fost inclusă în aceste patru semi. Cerințele armatei otomane au dus la „scoaterea” din nou a „rânduiei cailor” pentru 1702 și 1703, afară de cele patru semi, chiar dacă la această „rânduială” nu participau de acum decât breslele. În privința acestui bir, trebuie menționat că breslele participau cu sume ceva mai consistente decât birnicii iar din bresle, boierii veliți, boierii mazili și mănăstirile par a fi categoriile care făceau cele mai bune afaceri cu cai, lucru de altfel foarte normal, dată fiind căutarea pe care aceste animale le aveau, așa cum afirmă Del Chiaro. Menționăm și faptul că aceste animale constituiau prețioase bunuri oferite în dar demnitarilor otomani de rang înalt; *Condică vistieriei* și *cronica* lui Radu Greceanu menționează de foarte multe ori acest aspect³⁰. Pentru obținerea rezultatelor corecte am apreciat unde a fost necesar prețul cailor ca fiind acela dat de *Condică*, rezultat chiar în porunca vistieriei („rânduiala” din 1 martie 1703), adică 25 taleri/cal³¹.

Reprezentarea grafică a „rânduiei” cailor pe județe scoate în evidență o poziție fruntașă a județelor Prahova și Gorj, urmate de Ilfov și Romanai; la polul opus situându-se județele Olt și Teleorman. Situația este comparabilă cu graficul haraciului (grafic necesar unei imagini a repartizării demografice a populației Țării Românești), aceleași județe situându-se pe primele și respectiv ultimele locuri.

II. Biruri referitoare la boi, vaci și oi:

1. „Rânduiala boilor pre județe ce s-au scos, care ne-au venit poruncă să trimitem la Belgrad, precum scrie în jos anume. Aprilie 18, leat 7202.
2. Rânduiala de vacile și oile ce s-au pus pre județe pentru conacele hanului, precum scrie în jos anume. Iulie 15, leat 7202.
3. Boii ce au venit poruncă de la împărăție să dăm la Belgrad, care s-au rânduit pre județe pre silii și s-au plătit boul po taleri 8 și cheltuiala boului po taleri 1 cîn taleri 9, fiește care județ precum scrie în jos anume. August 20, leat 7202.

³⁰ *Ibidem*, p. 98; în ceea ce privește *Condică vistieriei*, informațiile cu privire la caii oferiți ca „plocon” de către Brâncoveanu sunt foarte numeroase. Cel mai consistent „plocon” în cai pare a fi fost făcut în timpul vizitei la Adrianopol, pe care Brâncoveanu a făcut-o în 1703, în urma căreia sultanul i-a confirmat domnia pe viață. 72 cai au fost achiziționați pentru „plocoane”, din care 2 cai au revenit lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cf. *Condică*, p. 727; acest „plocon” este menționat și de Radu Greceanu, *Istoria domniei*, p. 144. Edmund Chishull amintește că lordul Paget, aflat în trecere prin Țara Românească, a primit și el un cal din rasa românească din partea stolnicului Constantin Cantacuzino și alți doi din aceeași rasă, a doua zi de la sosirea sa la București, din partea lui Brâncoveanu, cf. *Călători străini*, vol. VIII, p. 198. Pentru întreținerea și cultivarea relațiilor lui Brâncoveanu cu demnitarii otomani de rangul doi, cf. Vilică Munteanu, *Cu privire la unele relații dintre Constantin Brâncoveanu și dregătorii otomani din cetățile de pe malul drept al Dunării*, în „Carpica”, XXI, 1990, pp. 37-51.

³¹ *Condică*, p. 102; în privința prețurilor cailor, vezi Ruxandra Cămărășescu, Coralie Fotino, *Din istoria prețurilor. Evoluția prețurilor cailor în Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie medie”, VI, 1971, pp. 225-243, iar în privința metodologiei de lucru, cu date statistice, vezi Irina Gavrilă, *Matematica și istoria. O strategie în tratarea eşanțioanelor de date istorice; interferența statistică într-o problemă a evoluției prețurilor în Țara Românească (sec. XVI-XVIII)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, XI, 1992, pp. 14-89.

4. Rânduiala boilor ce a venit poruncă de la împărăție, de s-au trimis la Belgrad, ce s-au rânduit în toate județele, pre siliști și la sutași, de cruce 1 bou, cum arată în jos anume. Martie 27, leat 7203.
5. Rânduiala de dajdia ce s-a scos pentru 6.000 de oi ce au venit poruncă de la împărăție ca să se trimită la Belgrad, la care s-au socotit de au dat cu toții ca și la Seama a II-a, afară de călărași și dorobanți, anume cum semnează în jos. Iunie 26, leat 7203.
6. Vacile și oile de conacele hanului ce s-au rânduit pre județe precum arată în jos anume. Iulie 5, leat 7203.
7. Rânduiala boilor de Belgrad ce s-au rânduit pre județe, precum scrie în jos anume. Fevruarie 1, leat 7204.
8. Rânduiala oilor împărătești ce s-au pus pre județe. Martie 15, leat 7204.
9. Rânduiala boilor ce s-au pus de s-au trimis din țară ca să se împlinescă boii Casap-Bășii, care nu au ajuns și pentru 100 de care de treaba Domniei, cum arată mai jos Mai, 18 dni, 7204.
10. Rânduiala de dajdia Casap Bășii, ce s-a pus pre țară pentru banii ce au avut rânduială de la împărăție să ia, precum scrie în jos anume. Iunie 1, leat 7204.
11. Județele ce s-au rânduit de au dat bani, care s-au dat plocoarelor sultanului și la alții.
12. Oile de sursat pre județe, care s-a socotit de s-a luat de oaie po bani [loc alb în *Condică*, n. n.] precum scrie în jos anume. Fevruarie 4, leat 7205.
13. Rânduiala boilor de Belgrad ce s-a pus pre județe ca să dea cu toții, afară de boiarii mazili și sutașii și preoții și logofeteii za divan și dărăbanții și scutelnicii călări și pedestrii și afară din satele cele cu rumptoearea cea nouă, iar ăilalți să dea toți fiește-care județ cum arată în jos. Martie 5, leat 7205.
14. Rânduiala boilor ce s-a pus pre județe ca să se împlinescă boii de Belgrad, 1.500 de boi, pre cât scrie în firman, neputându-se ajunge din rânduiala ce s-a făcut astă primăvară, la care boi au dat toți, afară din boiarii mazili și sutașii și preoții și logofeteii za divan și slujitorii dajdici și dărăbanții și scutelnicii călări și pedestrii și satele cu rumptoriele cele noi, iar afară dintr-aceștia ăilalți să dea toți pe cum scrie în jos anume. Iunie 20, leat 7205.
15. Rânduiala vacilor și oilor ce s-a pus pre județe să dea la conacele tătarilor când a trecut Șahpazgherei-Sultan, fiește-care județ cum scrie în jos anume. Iulie 8, leat 7205.
16. Rânduiala sursatului ce s-a scos în toate județele ca să dea câți au oi din 40 de oi 1 oaie și să se plătească cu bani oaia po ughi 1, semnându-se fieștecăre județ cu suma lui, precum scrie în jos anume. Ghenarie 20, leat 7206.
17. Rânduiala boilor de Belgrad cum arată în jos anume. Mai 2, leat 7206.
18. Rânduiala vacilor și oilor de conacele tătarilor ce s-a scos pre județe să dea cu toții afară numai din boiarii mazili cum semnează în jos. Iulie 4, leat 7206.
19. Boii ce s-a scos pre județe care s-au trimis la Belgrad de s-a împlinit suma boilor care nu se împlinise cu cei ce s-au trimis mai înainte, cum scrie în jos. 4 august, leat 7206.
20. Rânduiala de boii curuților care ne-au venit poruncă de la împărăție să dăm cruților, să ni se țină în seamă la haraci, cum s-a rânduit pre județe. Septemvrie 5, leat 7208.

21. Rânduiala oieritului ce s-a vândut estimp după obicei, cum scrie în jos anume Noiembrie 17, leat 7211.
22. Sumele județelor de vânzarea oieritului dupe cum s-a vândut la Divan, cum scrie în jos anume. Noiembrie 15, leat 7212”.

Creșterea animalelor reprezintă pentru întreaga perioadă a Evului Mediu românesc principală ramură a agriculturii, acest lucru fiind observat nu numai din sumele de bani indicate de *Condica visteriei* dar și din tradiția populară românească, transhumanța având un loc bine stabilit în folclorul românesc. Trecând de la tradiție la cifre, statistica comparativă (vezi reprezentarea grafică din Anexe) arată clar o importanță mult mai mare acordată creșterii animalelor și trebuie menționat că în acest grafic nu au fost înregistrate sume colectate din impozitele porcinelor (goștinăritul mergea la Cămara Domnească, mai ales că societatea otomană nu avea nevoie de carne de porc), sau pe alte animale – în general păsările de tot felul („orătăniile”) care nu făceau obiectul impozitării. După cum se poate vedea, birurile boilor, oilor și vacilor sunt mult mai numeroase, ca număr dar și în ceea ce privește sumele colectate de la contribuabili. În plus, birurile acestea nu au un caracter regulat, o dată fixă pentru plată, ci sunt „scoase” în funcție de necesitățile militare ale Imperiului Otoman, realitate incontestabilă care se observă din chiar titulatura „rânduielilor”: „[...] *dajdia ce s-a scos pentru 6.000 de oi ce au venit poruncă de la împărăție ca să se trimită la Belgrad* [...]”³²; „[...] *să se îplinească boii de Belgrad, 1500 de boi, pre cât scrie în firman* [...]”³³ șamd. Cât era nevoie, atâta se cerea, fără altă explicație, indiferent dacă în anul respectiv a mai existat o „rânduială” cu același profil. Situația aceasta nu făcea altceva decât să aducă pe contribuabili la starea firească de exasperare, lucru care se poate observa inclusiv din modul de exprimare a lui Radu Greceanu (arătat și în exemplele anterioare), de fiecare dată când amintea de câte o „rânduială” „scoasă”, atitudinea cronicarului fiind cu siguranță influențată și de responsabilitățile funcției de logofăt. De altfel, trebuie amintit că, însăși reforma fiscală a lui Brâncoveanu, din 1701 generalizarea sistemului rumpătorii la scara întregii țări – și condiția, mai mult decât fermă, pe care domnitorul a pus-o sultanului în 1703 în momentul când Înalta Poartă a mărit tributul³⁴, au avut drept cauză această situație. Societatea românească trebuia într-un anume fel liniștită. Apoi modul lui Greceanu de a se exprima: „[...] *de care să aflu domnia și boierii la mare grijă că nu le vor mai putea scoate la cap*”, „*pre această săracă de țară*” șamd nu face altceva decât să arate care era starea de spirit la Curtea domnească.

Boii puteau fi folosiți în plus și la căratul poverilor, unele din biruri („rânduiala carelor”) menționând prezența boilor în jug. Destinația oilor și vacilor era asigurarea cu carne a necesarului de consum al capitalei otomane sau a unităților

³² *Condica*, p. 128.

³³ *Ibidem*, p. 317.

³⁴ „[...] *dă vreme ce haraciul să adăugea să se arădice încăi și să lipsească alie angarii, mândăturii, mucareruri, huzmeturi, mumbașiri cu porunci și altele, ci ce ar fi trebile și poruncile împărăției prin capicheatele să se dea de știre domnului și domnul să le facă și să le îplinească*”; aprobarea și înlăturarea cererilor lui Constantin Brâncoveanu prin hatîșerif sultanal nu reflectă altceva decât o recunoaștere a acestei stări de fapt existente: „*Și îndată făcând talhâș la împăratul după rugăciunea Mării Sale împăratul încă îi poruncit așa să fie și să se așeze. Și așa și hatîșeriful împărătesc se-au înțărît să lipsească toate alie mândăturii pentru căci se-au adaos haraciul*” (R. Greceanu, *Istoria domniei*, p. 220).

militare din teritoriu și mai ales de pe frontul habsburgic. Prețul cărnii pentru ieniceri avea un statut special, el nefiind afectat de nici un fel de fluctuație, indiferent de situația economică, diferența de preț fiind achitată de către vistieria statului. Un rol important aici îl avea Casap Bașa, altfel spus, mai marele măcelarilor din Istanbul, *Condica vistieriei* menționând clar destinația boilor în însăși denumirea „rânduiei”. Ienicerii din Istanbul erau aprovizionați cu carne adusă săptămânal de la abatoarele de la marginea capitalei și depozitată într-un loc special denumit Et-Meydan (piața cărnii). Tradiția era așa de puternică încât până și trecerea prin fața caravanei care aducea carnea la Et-Meydan era socotită sacrilegiu și pedepsită imediat cu moartea. Și tot referitor la tradiție, menționăm importanța pe care o avea cazanul ortalei, care servea nu numai pentru pregătirea mâncării ci constituia în același timp simbolul forței și coeziunii fiecărei unități. Comandantul unei unități de ieniceri se numea *ciorbadji* (cel care face ciorba)³⁵. Pierderea cazanului (capturarea lui de către inamic) reprezenta cea mai mare dezonoare și era pedepsită cu destituirea tuturor ofițerilor unității respective. Adunarea în jurul acestui cazan sau scoaterea din cazărni a cazanelor semnifica *înzvătirea ienicerilor*³⁶. Un motiv mai mult decât serios pentru ca administrația otomană să ia din timp măsuri ferme pentru achiziționarea de carne pentru necesarul trupelor. Poate de aici și firmele sultanului menționate de Radu Greceanu („*venea fermanuri după fermanuri cu grabă mare*”) și *Condica vistieriei* („*Rânduiala Casap Bașii, [...] cum scrie în firman*”).

Statistica rezultată din analiza datelor cuprinse în *Condica* arată o detașare a județului Ialomița (14 procente). Trebuie menționat că în privința acestui județ, suma dată de *Condica vistieriei* pentru anul 1703 – 17.850 taleri – trebuie supusă unor verificări amănunțite. Cu toate acestea, chiar și în situația unei greșeli a gramaticului sau a lui Aricescu, suma trebuie să fi fost destul de mare, mai ales că sumele celorlalți județi sunt și ele destul de ridicate în comparație cu celelalte județe. Ialomița conduce detașat în privința sumelor colectate de pe urma boilor, vacilor și oilor. Este urmat de Mehedinți, în situația când pentru anul 1703 nu putem stabili care este suma globală colectată din acest județ și, în consecință, nu am inclus-o în grafic. Urmează apoi Slăniș-Râmnicul și Ilfovul. Interesant că în *Condica vistieriei*, județul Slăniș-Râmnic este scutit în foarte multe situații, mai ales în ceea ce privește „*birurile mărunte de lână*” pentru cheltuiala vistieriei și la birurile găleții și fânului. Pe ultimele locuri la oi vin și boii se situează județele Olt și Teleorman. Comparativ cu haraciul, vedem că numai în privința județelor Olt și Teleorman situația este asemănătoare – sumele fiind mici și într-un caz și în altul, ca și în cazul „rânduiei” cailor. Se poate concluziona că aceste județe erau mai slab populate, având mai puțini contribuabili decât restul județelor. În ceea ce privește județul Ialomița, județul fruntaș la „rânduiele” oilor, vacilor și boilor dar aflat pe un loc patru în graficul haraciului, se poate afirma că locuitorii acestuia aveau predilecție pentru creșterea animalelor. Pentru obținerea unor rezultate corecte, în situația în care birnicii au plătit în natură, am raportat prețul vacilor la 1 taler – oaia, 5 taleri – vaca, 8 taleri – boul (prețuri stabilite de vistierie).

³⁵ Denumirea acestei funcții este redată în descrierea bătăliei de la Zenta și de R. Greceanu, *Istoria domniei*,

vol. 120: „80 ciorbagii s-au prăpădit și cu tot ogeacul încearilor”.

³⁶ Inhsin Gemil, *Ienicerii, copiii de suflet ai padișahului*, în „Magazin istoric”, VI, nr. 3 (martie), 1972, p. 93.

V. Biruri referitoare la unt:

1. „Rânduiala untului împărătesc ce s-a rânduit pre județe, precum arată în jos anume. Decemvrie 25, leat 7204.
2. Rânduiala untului împărătesc ce s-a pus pre județe pe cum scrie în jos anume. Martie 1, leat 7205.
3. Rânduiala untului împărătesc ce s-a pus pre județe cum arată în jos. Ghenarie 12, leat 7206.
4. Rânduiala untului împărătesc ce s-a pus pre județe cum arată în jos anume. Mai 3, leat 7207.
5. Rânduiala de birul untului împărătesc ce s-a pus pre satele birnicești și călărășești pe județe cum scrie în jos anume. Octomvrie 1, leat 7209”.

Alături de birurile impuse pe animale, *Condica* înregistrează un bir tangențial acestora și anume „rânduiala” de birul untului împărătesc, bir ceva mai puțin important, din punct de vedere al sumelor colectate, în raport cu birurile pe animale. Pretenția otomanilor la acest bir este legată de obiceiul musulmanilor de a găti cu unt și nu cu altfel de grăsime³⁷ (untura de porc nu era folosită nici măcar la curățarea și conservarea armelor de oțel). *Condica* nu oferă informații amănunțite despre cum și în ce fel a fost folosit untul de către otomani, ci ne spune sec că untul a fost trimis cu însoțitor (nominalizarea însoțitorului denotă o oarecare importanță acordată untului) direct la Belgrad, Istanbul, sau Babadag. A fost folosit în bucătăriile ienicerilor, alături de carnea preluată tot din spațiul românesc, fapt menționat de florentinul Del Chiaro³⁸. Birul apare oarecum regulat (decalări variabile se înregistrau numai în privința lunilor anului) din 1696 – dată la care Înalta Poartă era în toiul pregătirilor de război, cu soldații mobilizați la Belgrad – până în 1701 – momentul reformei fiscale. Interesantă este comparația cu graficul birurilor boilor, vacilor și oilor. Astfel, județul Ialomița, aflat detașat pe primul loc la aceste biruri, județ deținător de animale, se afla abia pe locul al șaselea în privința untului, ceea ce ne întărește ipoteza că suma atribuită de *Condica* acestui județ pe anul 1703, la „rânduiala” sursatului, ar fi eronată. Pe primul loc la unt se situează Mehedințiul, cu 12% din totalul de produs strâns ca impozit, urmat de Prahova – 11% și, în ordine, Gorj, Ilfov și Romanați. Pe ultimele două locuri, ca și la celelalte biruri, se găsesc tot județele Olt și Teleorman. Dat fiind că la acest bir *Condica* spune că s-a plătit în natură, am calculat prețul cântarului de unt (cântarul=44 ocale=55,968 kg – cântarul turcesc, valabil și pentru Țările Române) la 10 taleri, preț oficial al vistieriei.

IV. Biruri referitoare la miere și ceară

1. „Rânduiala mierii și a cerii împărătești, ce s-a pus pre județe pre satele de bir care s-a socotit să dea de 1 ban po ughi 1 și satele plăieșești și satele de drumuri să dea pre jumătate, ce au ieșit la decemvrie 10, leat 7203.

³⁷ Nadia Anghelescu, *Introducere în Islam*, București, 1993, p. 49; în Țara Românească (probabil și în Imperiul Otoman) se folosea și undelemnul, desigur, la o scară ceva mai mică în comparație cu untul, cf. I. Constantinescu, *op. cit.*, *passim*. Dacă dăm crezare faimoaselor povestiri ale Șeherezadei, binecunoscute în toată societatea musulmană – societate caracterizată prin predispoziția către tradiționalism – la palatul califului Harun al Rashid pește se mânca prăjit în unt; Harun al Rashid fiind conducătorul ideal, potrivit tuturor percepțelor Islamului, model pentru urmașii direcți, ca și pentru dinastia osmană.

³⁸ *Călători străini*, vol. VIII, p. 371.

2. Rânduiala de birul mierii ce s-a pus pre județe pre satele de bir, care s-a socotit să dea de 1 ban po ughi 1, ce au ieșit la septembrie 20, leat 7203.
3. Rânduiala mierii și a cerii împărătești, ce s-au pus pre județe, pre satele de bir, care s-au socotit să dea de 1 ban po ughi trei, iar plăieșii și satele de drum să dea pre jumătate, fiecare județ cu suma lui cum scrie în jos anume, ce au ieșit la septembrie 20, leat 7204.
4. Rânduiala de birul mierii ce s-a pus pre județe pre satele de bir, care s-a socotit să dea de 1 ban po ughi 3, fiecare județ, cum arată în jos, ce au ieșit la septembrie 20, leat 7204.
5. Rânduiala mierii ce s-a pus pe județe, pre satele de bir care s-au socotit să dea de ban 1 po ughi 10, și satele plăieșești și satele de drum să dea pre jumătate, ce a ieșit la septembrie 25 leat 7205.
6. Rânduiala de birul mierii ce s-a pus pre județe care s-a socotit să dea de ban 1 po ughi 10, după scădenia ce s-a făcut la luna lui octombrie, cum scrie în jos anume. Octombrie 5, leat 7205.
7. Rânduiala mierii ce s-a pus pre județe, pre satele de bir care s-au socotit să dea de ban 1 po ughi 6, iar satele plăieșești și satele de drum să dea pre jumătate și Titeștii și Boișoara și Grebleștii și Căinenii și Cobia-Căpsuna iertați de tot, fieștecare județ cu suma lui cum scrie în jos anume. Septembrie 20 leat 7206.
8. Rânduiala de birul mierii ce s-a scos în toate județele pe satele de bir, care s-a socotit să dea de ughi 1 po ughi 5 fieștecare județ cu suma lui precum scrie în jos anume. Octombrie 6, leat 7206.
9. Rânduiala mierii ce s-a pus pre birnici să dea de ughi 1 po ughi 8, scoțându-se plăieșii și satele de drum care dau pre jumătate, fiește-care județ cu suma lui cum scrie în jos anume. Octombrie 1, leat 7207.
10. Birul mierii ce s-a scos în toate județele pe birnici să dea de ughi 1 po ughi 8, fiește-care județ, cum scrie în jos anume. Octombrie 10, leat 7207.
11. Rânduiala unui bir ce s-a pus pe siliști pentru mierea și ceara împărătească care s-a numit ploconul hanului, pe județe cum scrie în jos anume. Noembrie 1, leat 7208.
12. Rânduiala de dajdia mierii ce s-a scos pre județe pe siliști de au dat cu toții cum arată în jos. Iulie 4, leat 7208.
13. Rânduiala mierii ce s-a scos pe birnici pentru mierea și ceara împărătească, ca să se dea de 1 ban pe bani 30, iar plăiașii i satele de drum să dea pe jumătate, județele cu suma lor cum scrie în jos anume. Octombrie 15, leat 7209.
14. Birul mierii ce s-a scos de 1 ban po bani 20 pre județe cum scrie în jos".

Neîndoielnic, cele mai căutate produse românești de export sunt mierea și ceara, atât de societatea otomană cât și de către cea occidentală. Însemnările lui Del Chiaro sunt, în această privință, inechivoce: „*Stupi se găsesc în toată Țara Românească din belșug*” și „*din Țara Românească se aprovizionează Veneția cu ceară și carne precum și bucătăria sultanului cu unt și miere în mare cantitate*”. Autorul *Revoluțiilor Valahiei* este foarte bine informat despre calitatea și modul de preparare al mierii și cerii în Țara Românească, și care – după modul amănunțit în care îl descrie, cu siguranță că a văzut prepararea la fața locului – trebuie să fi fost diferit față de rețetele

din localitatea sa de origine³⁹. Este de la sine înțeles că secretarul lui Brâncoveanu și al celor doi urmași ai săi la domnie, datorită funcției deținute la Curtea domnească, știa foarte bine care era destinația mării și cerii românești și cam ce cantitate anuală importa Veneția, fie din surse românești, fie din cele venețiene. Mierea este pomenită de o mare parte din călătorii străini ce s-au perindat prin Țara Românească, indiferent de perioada Evului Mediu și de documentele emise de cancelaria domnească în care aceste relații externe își găsesc și o confirmare contemporană⁴⁰.

Graficul impozitului pe miere arată o poziție fruntașă a județului Prahova, urmat de Gorj, Romanai și Mehedinți, pe ultimele două locuri situându-se Slăvișna, Râmnicul și Ilfovul. Cel de-al doilea grafic (județele pe ani) arată o creștere mult mai mare a cuantumului „rânduiei” pentru 1700, față de anii anteriori. Creșterea se datorează unei situații neașteptate și foarte delicate, cauzată de intrigile unor boieri munteni, dușmani ai lui Brâncoveanu, motivate de presupusele persecuții ale boierilor de către domn, intrigi care, cu siguranță, vizau scoaterea lui Constantin Brâncoveanu din domnie. Redăm, în acest sens, unele informații consemnate în *Condică*: „15.000 taleri s-au trimis la Țarigrad cu Ghinea Ceașul i Ivan căpitanu, pentru prihănilor ce au scornit vrășmașii, că s-au închis boierii alci și a venit Aga să-i ia să-i ducă la împărăție; apoi văzând cei mari că sunt minciuni au cerut bani și pentru aceia s-au trimis bani, afară din tal. 15.000 care a dat Măria Sa Vodă de la Măria Sa”, apoi „15.000 taleri s-au trimis al doilea rând cu Toma căpitanul tot pentru această poveste, afară de alți 20.000 care au dat Măria Sa Vodă de la Măria Sa” și, în cele din urmă, „22.500 tal. S-au trimis iar la Țarigrad cu Constantin clucerul, ce a mers să fie și capuchehaie, tot pentru această poveste”⁴¹. Prin urmare, 52.500 taleri au fost dăruiti demnitarilor otomani pentru rezolvarea unei astfel de situații (afară de 35.000 dați de Brâncoveanu din buzunarul propriu). Am indicat această cifră totală pentru a putea face comparație cu suma strânsă dintr-o „rânduială”. Cronica lui Greceanu completează și ea informațiile *Condicii*: „Numai de-atâta s-au făcut întristare domnii și țărâi, căci cheltuială multă și pagubă s-au făcut până la 300 de pungi”⁴².

VI. Biruri referitoare la cereale

1. „Rânduiala găleții ce s-au pus pre județe pre satele de bir care s-au socotit na dea de 1 ban grâu mal# obroace 4 iar care nu vor da grâu și orz să plătească grâul, obrocul po bani 50 și orzul, obrocul po bani 30, care s-au făcut de 1 ban po bani 320, și satele plăieșești și satele de drum pe jumătate, ce au ieșit la August 1, leat 7202.

³⁹ *Călători străini*, vol. VIII, p. 370-371.

⁴⁰ *Documente privind relațiile agrare în veacul XVIII*, vol. I, Țara Românească, volum întocmit de V. Mihoedea, Ș. Papacostea, Florin Constantiniu, București, 1960, p. 186: „den zece bani, un ban după obiceiul și să albă a lua și den stupi și den rămători [...]”.

⁴¹ *Condică*, p. 569.

⁴² R. Greceanu, *Istoria domniei*, p. 132; 300 pungi la 500 taleri punga=150.000 taleri. Cifra cronicarului e cam mare (aproape dublă), față de cifra condicii (document fiscal cu „foițe pecetluite”, la urma urmelor), iar diferența poate fi explicată prin starea de spirit generată de intriga boierilor, prin partizanatul cunoscut al lui Greceanu pentru Brâncoveanu dar și prin reacția firească față de îndrăzneala demnitarului otoman, care l-a dezvăluit lui Brâncoveanu complotul, în mod sigur în schimbul unor importante sume de bani. Este posibil ca demnitarul otoman să fi recurs chiar la șantaj, după cum se apreciază și în cronică: „[...] că turcii la unele din acestea ca să mândănce să bucură și din câte vrășmașii li pun denainte nimic nu lasă”.

2. Rânduiala fânului pre județe, care s-au scos pre scădanie ce s-au dat de luna lui August, însă scoțându-se scădania satelor plăieșești și a satelor de drum pre jumătate, care s-au scutit să se ia de 1 ban fân cosit și de unde se vor lua bani să se plătească cositul pe bani 80, precum arată în jos anume. Iulie 20, leat 7202.
3. Rânduiala găleții ce s-a pus pre județe, pre satele de bir, care s-au socotit să dea 1 ban po ughi 4 și satele plăieșești și satele de drum să dea pre jumătate, ce au ieșit la august 15, leat 7203.
4. Rânduiala fânului pre județe care s-au scos pre scădenia ce s-a dat la luna lui Iulie, însă scoțându-se scădenia satelor plăieșești și a satelor de drum pre jumătate care s-a socotit că ia de 1 ban po ughi 8 cum scrie în jos anume, August 1, leat 7204.
5. Rânduiala găleții ce s-au pus pre județe pre satele de bir care s-au socotit să dea de 1 ban po ughi 12 și satele plăieșești și satele de drum să dea pre jumătate, ce au ieșit la septembrie 1, leat 7205.
6. Rânduiala fânului ce s-a pus pe județe pe satele de bir, care s-au socotit să se ia de ughi 1 po ughi 5 iar plăiașii și satele de drum să dea pre jumătate și Titeștii și Boșoru și Grăbleștii și Căinenii și Cobia-Căpșuna, iertate de tot fieștecare județ cu suma lui precum scrie în jos anume. Iulie 20, leat 7205.
7. Rânduiala găleții ce s-a pus în toate județele, pre satele de bir, ca să fie pentru cheltuiala jicniții, ce s-a socotit să se ia de ughi 1 po ughi 10, iară plăiașii și satele de drum să dea pe jumătate și Titeștii și Boșoara și Grăbleștii și Căinenii și Cobia Căpșuna a Mănăstirii, iertați de tot, fiește-care județ cu suma lui precum scrie în jos anume. August 22, leat 7205.
8. Rânduiala găleții ce s-a pus pe siliști pentru cheltuiala jicniții, cum scrie în jos anume. Septemvrie 1, leat 7207”.

În comparație cu creșterea animalelor, cultivarea cerealelor – cu atât mai mult, a plantelor tehnice sau a tutunului – oferea vistieriei sume net inferioare, lucru explicabil cel puțin din două motive: în primul rând, volumul de muncă era la fel de mare ca și în cazul animalelor, în plus adăugându-se un grad ridicat de risc. Chiar în perioada contemporană, în care agricultura este industrializată și se lucrează cu ajutorul utilajelor motorizate, riscurile pe care le implică sistemul extensiv de cultivare a plantelor sunt mai ridicate în raport cu creșterea animalelor. Aceste riscuri creșteau considerabil în perioada când arăturile se făceau cu tracțiune animală și muncă fizică intensă. În al doilea rând – și, în opinia noastră, cel mai important – cultivarea plantelor îl lega pe țăran de pământ, nu numai în fața unor năvălitori dar mai ales în fața agentului fiscal. În fața acestor „urgii”, un cioban putea să se adăpostească în pădure cu turmă cu tot, fenomen observat foarte bine de către autoritățile austriece în Oltenia primului sfert de secol XVIII. De altfel și habsburgii – în felul lor, cu un control foarte riguros – și autoritățile române în perioada premergătoare ocupației austriece – cu alte metode, în principal prin înființarea de slobozii și acordarea de facilități satelor cu regim special (plăieșești sau de drum) – au făcut tot posibilul ca să combată acest

fenomen⁴³. *Condica vistieriei* menționează facilitățile acordate satelor de drum în schimbul prestării unor servicii destul de importante și solicitante în același timp, cum erau asigurarea caiilor de olac dar și contribuții substanțiale la „conacele” otomanilor și tătarilor.

Descrierile călătorilor străini fac referire la cultivarea grâului, porumbului (sau grâului turcesc) și a meiului. Tot aceste produse – grâul, orzul și meiul – sunt pomenite și în poruncile lui Brâncoveanu, adresate direct celor care le cultivau: „[...] să fie volnici cu această carte a domnii mele ce să aibă a luare dijma du pre moșiile Sfintei Mănăstiri [mănăstirea Cozia, n. n.] însă de la Prestol și de la Orlea și de la Cușmir, ce s-ar afla pre aceste moșii: grâu, orz, mei au ver ce să ia den toată dijme den zece una după obiciu”⁴⁴. *Condica vistieriei* menționează și cultivarea orzului, folosit în special ca plantă furajeră. Statistica rezultată din analiza datelor *Condicii* ne indică pe primul loc, la birul perceput pe cereale, județul Prahova, cu 14% din total, urmat de Gorj și Romanai cu 12%, pe ultimele locuri fiind Slam-Râmnicul, Oltul și Teleormanul. Comparat cu celelalte grafice, graficul cerealelor nu oferă surprize, județele fruntașe și codage aici fiind aceleași de pe primele și respectiv ultimele locuri din cazul celorlalte biruri. Graficul pe ani arată o tendință ascendentă în ceea ce privește producția generală de cereale pentru anii 1694-1697, urmată de o scădere în anul 1698. Explicația ar fi o producție cerealieră scăzută cauzată de secetă, explicație dată și de o scrisoare a lui Brâncoveanu către brașoveni, în care motiva oprirea a 2.000 de care cu grâu din pricina acestei calamități naturale⁴⁵. Observăm, prin urmare, că în epocă Brașovul se aproviziona cu cereale din Țara Românească, ca de altfel și noii ocupanți ai Transilvaniei, habsburgii, confrunțați cu problemele de aprovizionare a trupelor sale, probleme pe care, după cât se pare, Transilvania singură nu le putea rezolva⁴⁶. O neconcordanță apare între statistica *Condicii* și cea făcută în urma impunerii de către austrieci a obligației ca locuitorii Olteniei să-și vândă grâul numai autorităților provinciei, în vederea strângerii materialelor pentru operațiunile militare din 1735-1739⁴⁷. Astfel, în 1739, județul Gorj – județ mai mereu fruntaș între 1694-1703 în majoritatea birurilor – era cu desăvârșire omis, pe primele locuri situându-se Romanai, Dolj (la celelalte biruri fiind pe la mijlocul clasamentului), Mehedinți (județ fruntaș în unele biruri) și, la mare distanță, Vâlcea (pe ultimele locuri în graficele rezultate din *Condica*). Neconcordanța s-ar putea explica prin reprofilarea majorității locuitorilor, cauzată de controlul austriac extrem de riguros în comparație cu cel al autorităților române și/sau de condițiile impuse de imperiali cultivatorilor de cereale în privința valorificării controlate a recoltelor. Mai trebuie avut în vedere și transferul de populație dintr-o parte în alta a Oltului în momentul ocupației habsburgice (1718)⁴⁸. Cu toate

⁴³ Documente privind relațiile agrare, vol. I, Țara Românească, pp. 357-358; Ș. Papacostea, *Oltenia*, p. 68, vezi pentru aceasta și Ștefan Ștefănescu, *L'évolution de l'asservissement de paysans de Valachie jusqu'aux réformes de Constantin Mavrocordat*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, VIII, nr. 3, 1969, pp. 491-499.

⁴⁴ Documente privind relațiile agrare, vol. I, Țara Românească, p. 186; amintește meiul, grâul și orzul, urmate de precizarea „au ver ce”, denotă că acestea trei erau cele mai des cultivate.

⁴⁵ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV/2, București, 1913, p. 1469. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1969, p. 62.

⁴⁶ C. Giurescu, Nicolae Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin vodă Brâncoveanu*, București, 1907, p. 62; Șt. Ionescu, P. I. Panait, *op. cit.*, p. 62.

⁴⁷ Ș. Papacostea, *Oltenia*, p. 71.

⁴⁸ *Ibidem*, pp. 66-67.

acestea, este destul de ciudat ca un județ fruntaș într-un document la 1703 să ajungă să nu mai fie nici măcar menționat la 1736. Se observă în titulatura „rânduielilor” cerealelor („rânduiala” găleții și a fânului) categoriile de sate impuse la bir, cu menționarea acelor care plăteau jumătate din bir și nominalizarea acelor care erau scutite („*iertate de tor*”).

VII. Biruri referitoare la cânepă:

1. „Rânduiala cânepii ce s-a rânduit pre județe să fie pentru treaba sforii precum scrie în jos anume. Septembrie – leat 7205.
2. Rânduiala cânepii pentru sfoara împărțească ce s-a pus pre județe, fiește-care județ cu suma lui, cum scrie în jos anume. Septemvrie 5, leat 7206.
3. Rânduiala de birul sforii ce s-a pus pe județe ca să dea cu toții, afară din boiarii mazili și sutașii și popii, fiește-care județ cum arată în jos anume. Septemvrie 25, leat 7207.”

Dintre plantele tehnice, cea mai cultivată era cânepa, funiile (parâmele) rezultate din prelucrarea ei fiind necesare flotei dunărene otomane. Importanța acestei flote dunărene pentru frontul din Serbia era vitală și mărturie stau „rânduielele” ale căror sume erau destinate special flotei: „*rânduiala lemnelor Alii Pașei*”⁴⁹, apărută ulterior cu numele de „*birul șeicilor*”, birul fiind același dacă urmărim data „scoaterii”, profilul birului sau destinația banilor după colectare. Documentele cancelariei domnești menționează cânepa ca fiind unul dintre produsele impuse la dijmă: „[...] *să fie volnic pârintele egumenul să ia venitul den suhaturi și dijma din grâu, din mei din orz den ovăz, din cânepă din in, tot din zece una după obiceiul*”⁵⁰. Sfoara se prelucra la Hucurești, *Condica* menționează pe Hagi Ibrahim, negustor turc, locuitor al capitalei: „*1.774 taleri s-au dat lui Hagi Ibrahim pentru sfôra împărțească care lucrează elă ulcea*”⁵¹. Alte bresle de negustori ce se ocupau cu prelucrarea funiilor sunt cele ale brașovenilor: „*900 taleri s-au dat la brașoveni pentru sfôra*”⁵². Cererea otomană de funii era totuși mare și domnia recurgea și la cumpărarea unui număr de „păpuși” de toară de la Sibiu, Brașov și chiar de la Istanbul⁵³. În privința participării județelor la „rânduielele” cânepii, Mehedințiul ocupă locul I, urmat în mod surprinzător de Slam-Râmnic (dat fiind că la alte biruri participarea acestui județ este minoră), Prahova, Gorj și Ilfov, ultimele locuri fiind ocupate, din nou, de Olt și Teleorman. Dat fiind că la alte biruri participarea Slam-Râmnicului este nesemnificativă, se poate spune că avem de-a face cu o specializare în cultivarea plantelor tehnice, lucru care s-ar putea explica prin localizarea județului în vecinătatea Bugeacului, culturile de cânepă probabil neconstituind o țintă tentantă pentru desele campanii de pradă ale tătarilor.

⁴⁹ Ali Pașa era capudanul flotei dunărene în perioada acoperită de *Condica vistieriei*, cf. V. Munteanu, *op. cit.*, pp. 37-51.

⁵⁰ *Documente privind relațiile agrare*, vol. I, Țara Românească, p. 199.

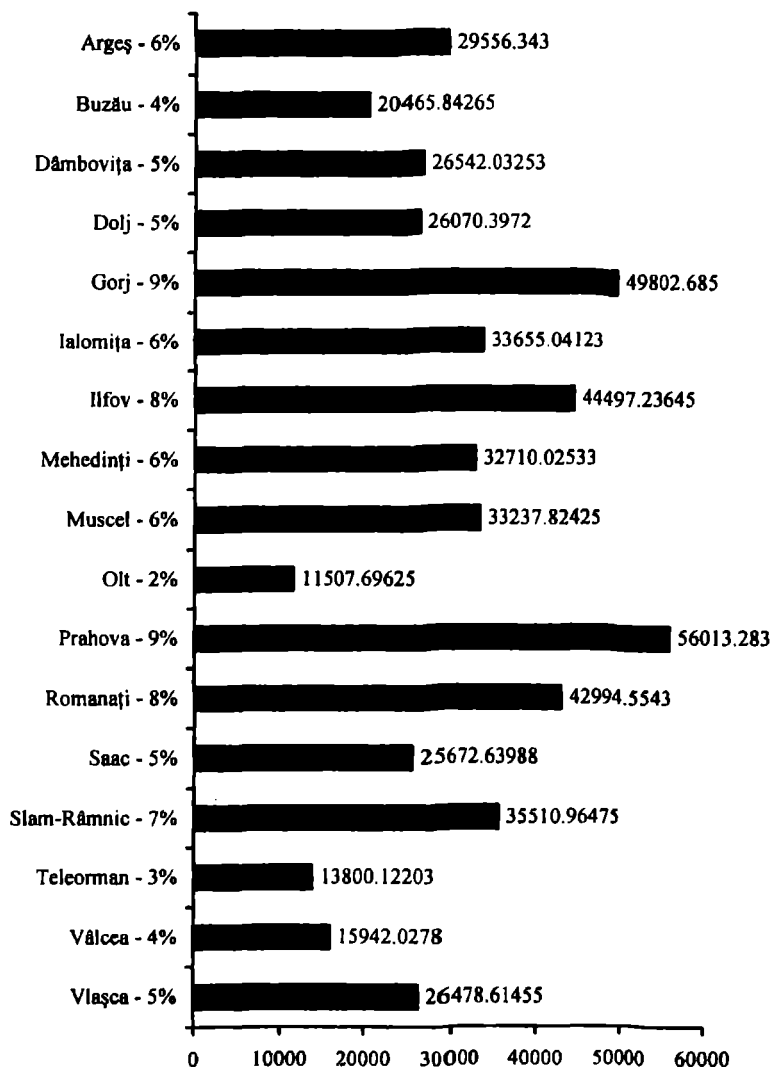
⁵¹ *Condica*, p. 243.

⁵² *Ibidem*, p. 341.

⁵³ *Ibidem*, 432 („780 taleri s-au dat pentru sfôra ce s-a adus de la Sibiu” și „5.028 taleri s-au dat pentru sfôra s-au cumpărat de la Tarigrad și de la Brașov”).

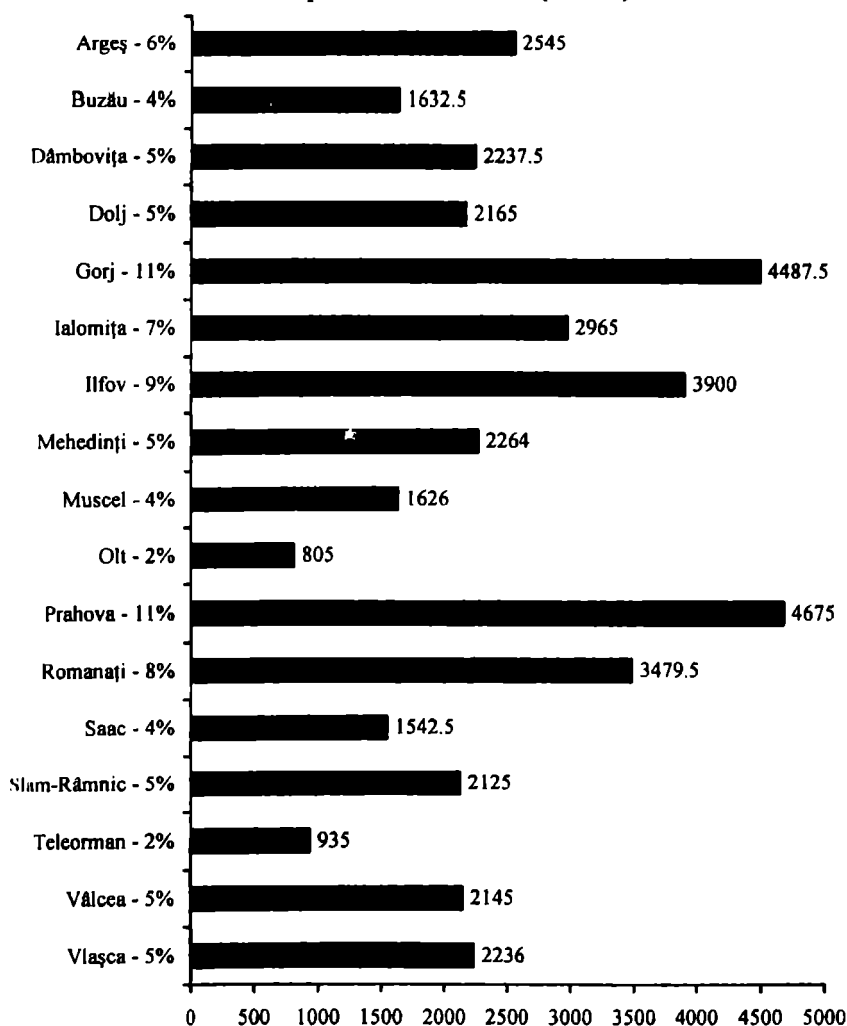
ANEXA

1. Contribuția generală a județelor la haraci în perioada 1694-1703 (birnici)

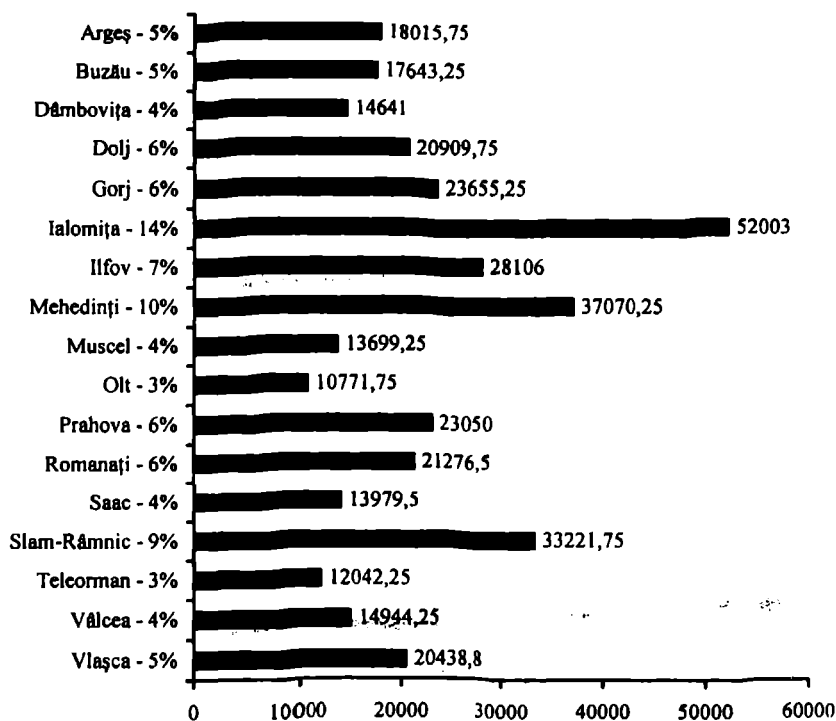
Sumele sunt calculate în taleri-lei;
 alături de numele județului este dat procentul cu care județul respectiv a contribuit la haraci

2. Contribuția generală a județelor la „rânduiala” cailor în perioada 1694-1698 (birnici)

Sumele sunt calculate în taleri-lei; alături de numele județului este dat procentul cu care județul respectiv a contribuit la „rânduiala” cailor

3. Contribuția generală a județelor la birurile oilor, vacilor și boilor în perioada 1694-1699 (birnici)

Sumele sunt calculate în taleri-lei;
alături de numele județului este dat procentul obținut la aceste biruri

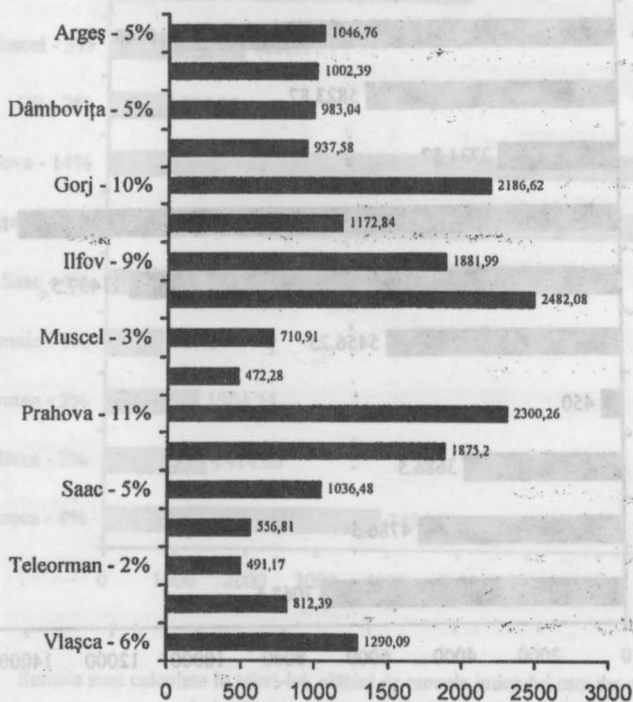
În anul 1703, *Condica vistieriei* (C. D. Aricescu, *Condica de venituri*, p. 740) prezintă pentru județele Dolj, Gorj, Vâlcea, Romanați, Mehedinți, Vlașca, Teleorman și Olt suma globală strânsă de pe urma birurilor colectate de pe teritoriul acestor unități administrative, fără a se specifica, asemeni celorlalte județe sau ca în cazul altor unități, suma fiecăruia defalcată. Desigur, pot fi făcute unele estimări, luându-se în considerare procentajul fiecărui județ din totalul sumelor înregistrate de *Condica vistieriei* pe anul anterior – 1702 –, an în care fiecare județ a fost înscris separat, însă rezultatul nu este obligatoriu să fie exact deoarece informațiile din *Condica vistieriei* ne arată că de foarte multe ori domnia a recurs la scutiri sau la majorări, în funcție de situația specifică anilor respectivi. Este și motivul pentru care considerăm necesară reprezentarea acestor județe într-un tabel separat. O primă observație care poate fi făcută este faptul că toate aceste județe, geografic vorbind, sunt situate în partea de vest a țării – primele cinci de peste Olt (Oltenia propriu-zisă sau Valahia Mică) și cele trei aflate în partea stângă a Oltului. Nu cunoaștem motivul pentru care aceste județe nu apar fiecare în parte în *Condica vistieriei*. Putem doar presupune – cunoscând faptul că această condică, făcută din porunca lui Brâncoveanu, însumează o serie de alte acte („foițe semnate și

pecetluite”) emise de cei care aveau datoria de a colecta birurile – că persoana care s-a ocupat de adunarea într-o singură *Condică* a tuturor acestora nu a cunoscut decât de suma totală strânsă de la aceste județe, lipsindu-i actele emise de visterniceii din teritoriu.

Denumirea birului	Data	județele	în taleri
„Sumele județelor de vânzarea oieritului dupe cum s-a vândut la Divan, cum scrie în jos anume. Noiembrie 15, leat 7212”	11/26/17 03	Dolj, Gorj, Vâlcea, Romanați, Mehedinți	25.200
		Vlașca, Teleorman și Olt	13.440

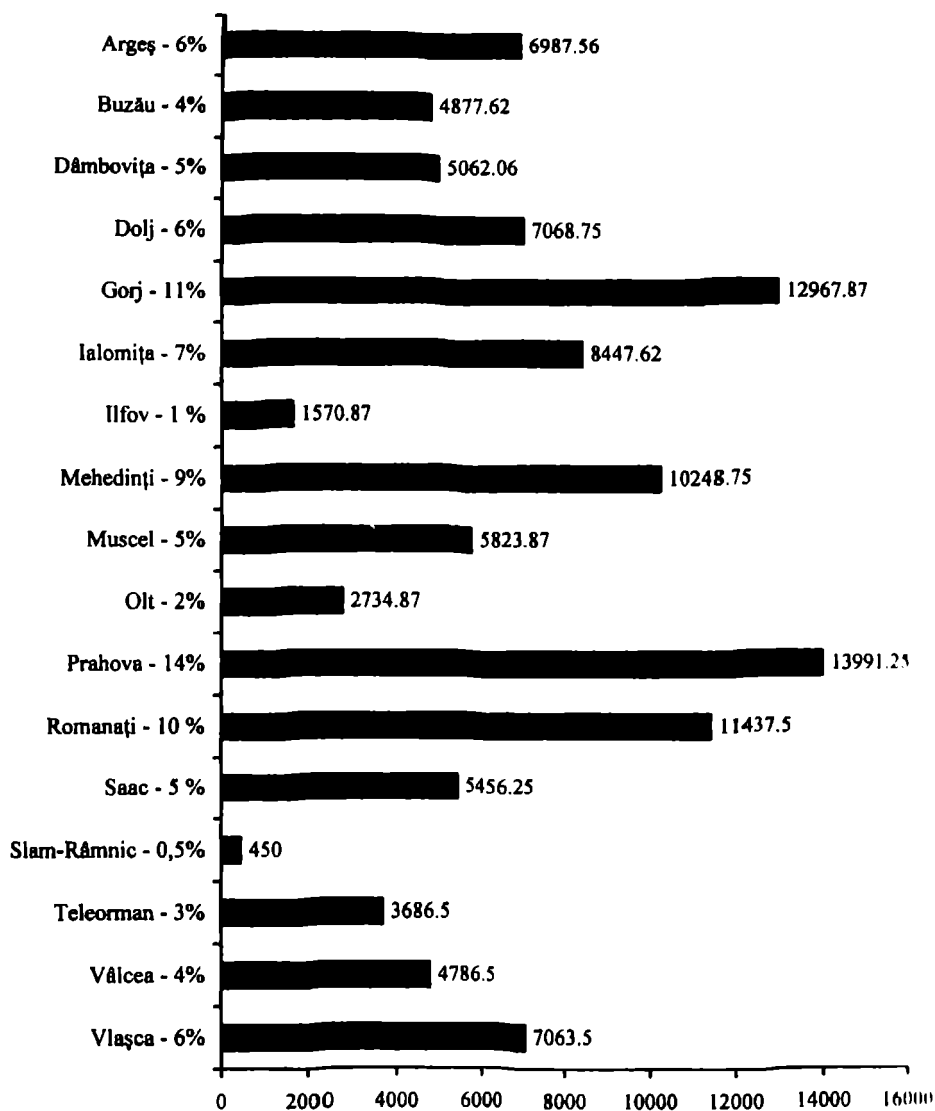
Suma totală a celor 8 județe – 38.640 taleri – nu poate duce la concluzia că acestea ar ocupa un loc privilegiat între cele 17 județe ale țării, ea fiind vizibil apropiată de cea de 42.736 taleri colectată din celelalte 9 județe.

4. Contribuția generală a județelor la „rânduiala” untului în perioada 1694-1698 (birnici)

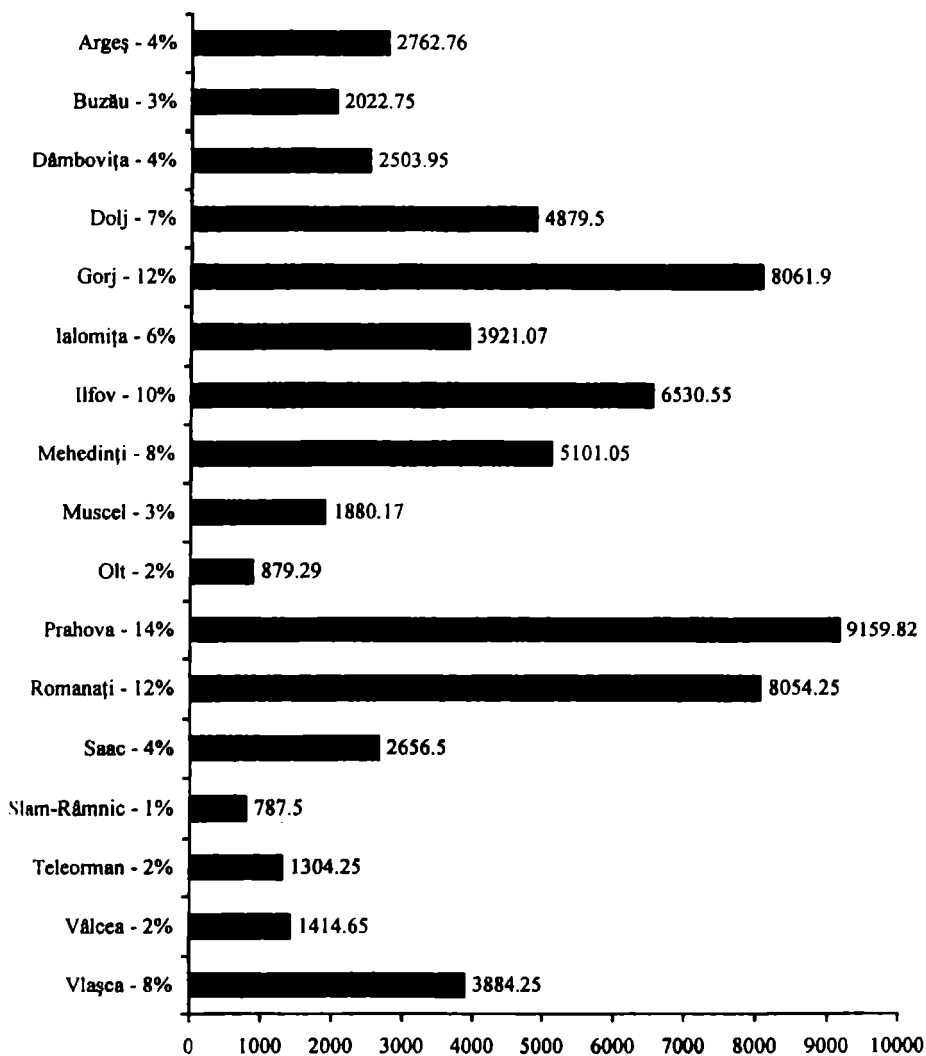
Sumele sunt calculate în taleri-lei; alături de numele județului este dat procentul județul respectiv a contribuit la „rânduiala” untului

5. Contribuția generală a județelor la birurile mierli și cerli în perioada 1694-1700 (birnici)

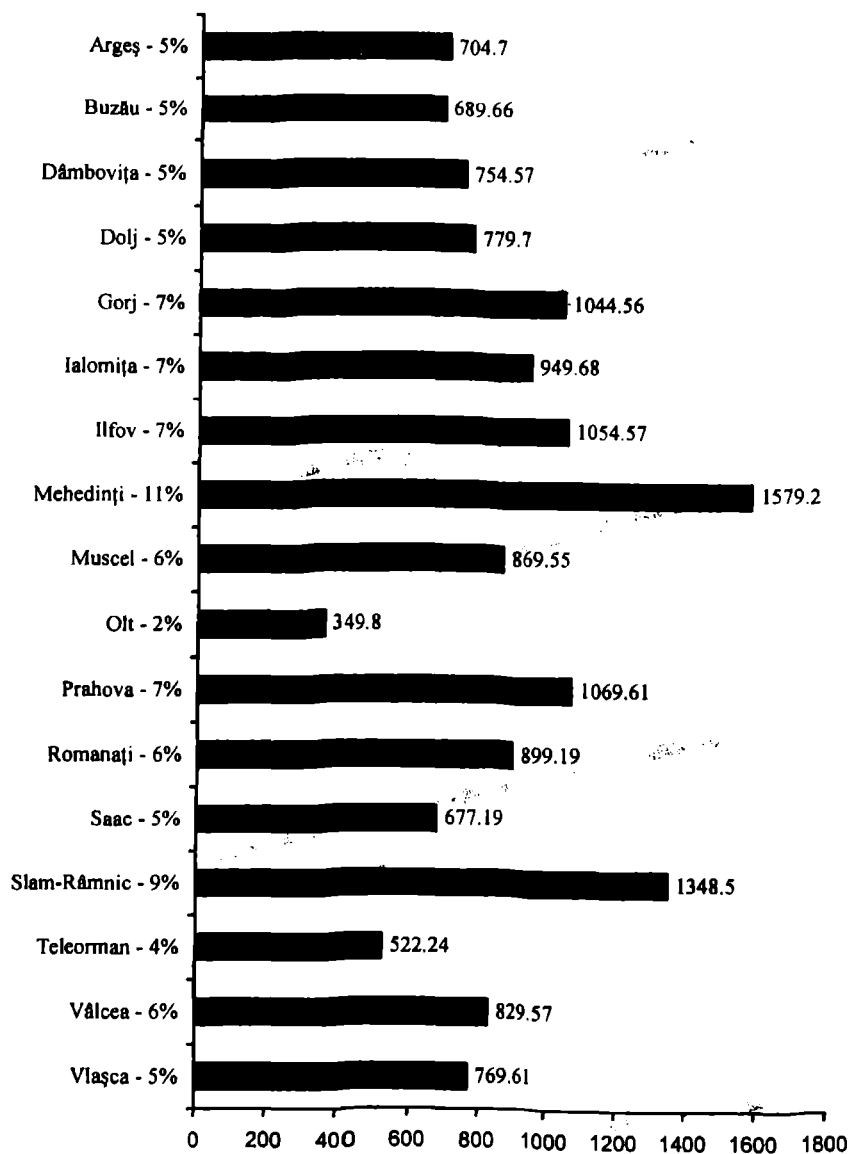
Sumele sunt calculate în taleri-lei; alături de numele județului este dat procentul din total obținut la producția de miere și ceară

6. Contribuția generală a județelor la birurile cerealelor în perioada 1694-1698 (birnici)

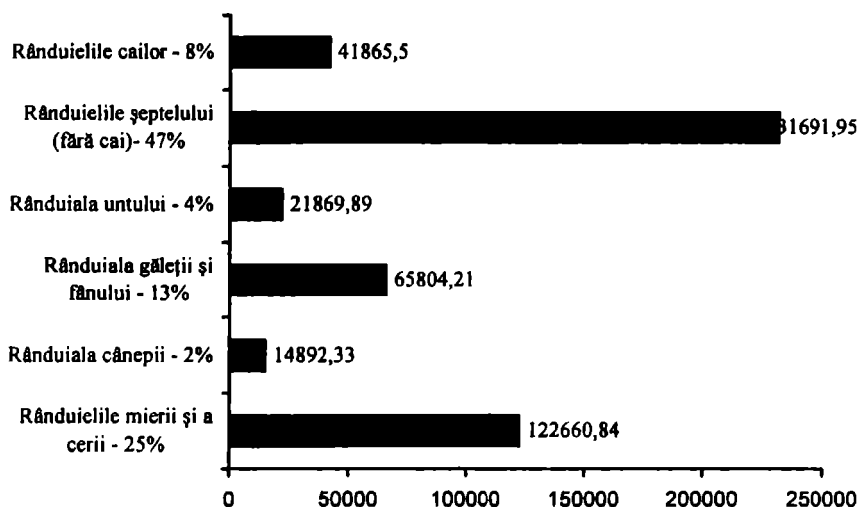
Sumele sunt calculate în taleri-lei; alături de numele județului este dat procentul cu care județul respectiv a contribuit la venitul vistieriei

7. Contribuția generală a județelor la „rânduiala” cânepli în perioada 1696-1698 (birnici)

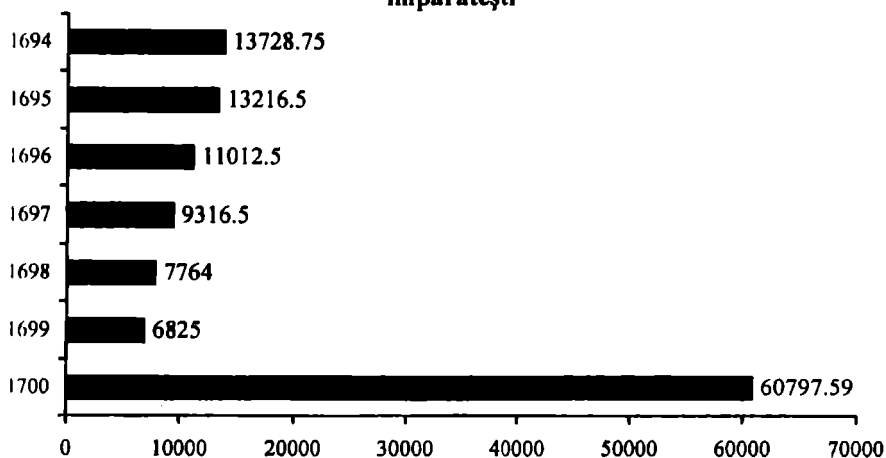
Sumele sunt calculate în taleri-lei;
 alături de numele județului este dat procentul din total obținut la „rânduiala” cânepii

8. Importanța „rânduicilor” oglindită în sumele de bani colectate în perioada 1694-1703

Sumele sunt calculate în taleri

9. Variația cuantumului „rânduicilor” mierii și cerii împărătești

Sumele sunt calculate în taleri

ASPECTS OF ROMANIAN AGRICULTURE IN WALACHIA IN THE LIGHT OF *REGISTER OF THE INCOMES AND EXPENSES OF THE TREASURY* (1694–1703)

Abstract

One of the most important documents regarding the economic history of Walachia is the *Register of the Incomes and Expenses of the Treasury* from the time of Constantin Brâncoveanu's ruling. Here, is registered the total amounting of money which was collected from the tax payers. The register tabulates a number of 55 distinct tributes (the number is relative because one of tributes appears many times with different names, but no more than 60 and no less than 50), many of them, with constant feature and others with extraordinary feature, the cause of the imposing being linked by the problems of the Ottoman army and the Serbian front against the Austrians. The truthfulness of the register's information is beyond any doubt, because the register – as fiscal document – has many signatures: that of the great treasurer, that of the second treasurer, and those of all the persons who gathered the taxes. In addition, I have corroborated the registry information with another source: the notice of the foreigner travellers and the documents issued by the Romanian chancellery, all of them being filtered by critic studies: Who is the writer? When did he write? What was his company? What was his political colour? What was his training? (and so on). Beside this types of information, I used as narrative sources, the chronicles of Radu Greceanu and Radu Popescu.

The main branch of Romanian economy in the period mentioned the register (1694–1703) is agriculture. If we take into consideration the Ottomans request of cereals and animals, requests confirmed by firman, and many times with ultimatum tone, it can be said that the Romanian economy – and in that case the agriculture – is a dynamic and extensive one, able to assure with materials the ottoman capital and also all the European provinces, and in particular, the Ottoman army.

In order to have a clear view of the Romanian economic situation I designed a database in which I put the amount of money entered in the treasury sorted by tributes category, currency, with the date of the amount entering, the tax payers who participate at the tribute sorted by districts and on each district, by village category, everything was calculated in Dutch thalers which was the most important coin in the world and also in the Ottoman empire. From this database I separate the tributes with agricultural feature, regarding live stock, cereals, honey and wax, butter and hemp. From living stock I separated the horses from the rest of animals because of their strategically feature for the whole period of history till the invention of the gasoline engine. The interrogation of this database put in a real image the economic aspects of Romanian medieval history. All the graphics I corroborated with the graphic of the haraci, which is the tribute paid by all categories of tax payers and which can give us a real demographic situation.

The comparative statistics mark a top position of the Prahova and Gorj districts, with few exceptions regarding the live stock tribute (without horses), when

these two districts were left behind by Ialomița, Mehedinți and Slam-Râmnic districts. It's interesting that these two districts – Prahova and Gorj – occupied the second and third place in the top of the butter tribute, the first place being occupied by Mehedinți County, although there are other counties – Ialomița for example – which contributes in the living stock tribute with more substantial amount. Prahova and Gorj Counties are on the first and second places regarding the horses, honey and wax tributes, and advanced places – the third and the fourth – at the hemp tribute, being left behind by Mehedinți and Slam-Râmnic, the last in an amazing way because at the others tributes it was on the latest places. In a constant way, the latest places were occupied by Teleorman and Olt Counties, which gave us the idea that these two districts were more less populated than the others.